

Kvalitetsgranskning
Rapport K-2013:1

Arbetsplats- förlagt lärande

Läringsutbildningen för vuxna

Innehåll

Sammanfattning	6
1. Inledning	8
2. Granskningens resultat	10
2.1 Planeringen av lärlingsutbildningen	10
2.2 Planeringen av elevens utbildning	12
2.3 Kvalitetssäkring av arbetsplats	15
2.4 Genomförandet av utbildningen på arbetsplatsen	15
2.5 Kvalitetsarbete	17
3. Avslutande diskussion	18
4. Syfte och frågeställningar	21
5. Metod och genomförande	23
6. Referenser	25
7. Bilagor	27
7.1 Litteraturöversikt	28
7.2 Intervjuguide	46

Förord

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i sådan utbildning och pedagogisk verksamhet som står under myndighetens tillsyn. Granskningen innebär en detaljerad och systematisk undersökning av verksamhetens kvalitet inom ett avgränsat område, i förhållande till nationella mål och riktlinjer. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Huvudsyftet med kvalitetsgranskningen är att bidra till utveckling. Granskningen gör tydligt vad som behöver förbättras för att i högre grad nå målen för verksamheten inom det aktuella området. Syftet är även att beskriva väl fungerande inslag och att visa på framgångsfaktorer.

Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade skolorna och skolhuvudmännen, dels i denna övergripande och sammanfattande rapport. Genom beskrivningar av viktiga kvalitetsaspekter inom granskningsområdet, avser rapporten att ge ett utvecklingsstöd även för skolor som inte har granskats.

Rapporten redovisar resultatet av Skolinspektionens kvalitetsgranskning med inriktning mot skolhuvudmäns och skolors insatser för det arbetsplatsförlagda lärandet (APL) inom lärlingsutbildning för vuxna. Iakttagelserna och slutsatserna gäller de 16 vuxenutbildningar i lika många kommuner som har granskats och avser därmed inte att ge en nationell bild av förhållandena. Vilka skolor som granskats framgår i avsnittet Metod och genomförande.

Resultaten visar att det är en verksamhet som ger människor möjlighet att med en yrkesutbildning förankra sig på arbetsmarknaden, men att samarbetet med arbetslivet behöver utvecklas. Dels så att de utbildningar som startar anknyter till behoven i arbetslivet, dels för att stärka engagemanget från arbetslivet och därmed kvaliteten i det arbetsplatsförlagda lärandet.

Projektledare för kvalitetsgranskningen har varit Annette Johnsson, Skolinspektionen i Lund. I utvecklingen av metoder för granskningen har även Elisabeth Porath Sjöö, Skolinspektionen i Lund, deltagit. Ansvarig enhetschef är Lotta Kårlind.

Stockholm 2013

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Björn Persson
Avdelningschef

Sammanfattning

Skolinspektionen har granskat lärlingsutbildningen för vuxna i sexton kommuner. Granskningen har även omfattat den särskilda utbildningen för vuxna.

Bilden från de som är involverade är generellt positiv. Trots det visar granskningen på flera utvecklingsområden som kan öka kvaliteten på utbildningarna. En del av dem känns igen från tidigare granskningar av arbetsplatsförlagt lärande¹.

Ungefär två tredjedelar av utbildningarna som Skolinspektionen har granskat finns inom handel och administration, med till största delen inriktningen butikssäljare, hantverk med framförallt floristlärlingar, industri samt restaurang & livsmedel. Inom särskild utbildning för vuxna är det barnskötare, fastighetsskötare och butik som dominerar.

Utvecklingsområden som Skolinspektionen lyfter fram

Planeringen av lärlingsutbildningen

1. Lärlingsutbildningen planeras inte alltid i samråd med Arbetsförmedling och omgivande arbetsliv. Många gånger sker planeringen endast utifrån den lärarkompetens skolan har och elevernas önskemål. Lärlingsråd eller liknande funktion saknas eller fungerar bristfälligt på majoriteten av skolorna.

¹ Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken — en kvalitetsgranskning av gymnasieskolans yrkesförberedande utbildningar, Rapport 2011:2, Skolinspektionen (2011)

Planeringen av elevens utbildning

2. Utbildningarna planeras inte alltid med avseende på elevens erfarenhet och kompetens. Viss kartläggning sker. Skolinspektionen har dock inte påträffat strukturerad validering förutom inom vårdrken. Utbildningskontrakten är mycket bristfälliga, de innehåller inga beskrivningar av vilka delar av utbildningen som förläggs på arbetsplatsen. Det förebyggande arbetet mot kränkande behandling innefattar inte det arbetsplatsförlagda lärandet.

Kvalitetssäkring av arbetsplats

3. Handledarnas kompetens säkerställs inte av skolan.Handledarutbildning anordnas men endast ett fåtal handledare deltar i den. Inte alla vuxenutbildningar tar reda på om samtliga kunskapsmål kan uppnås på arbetsplatsen.

Genomförandet av utbildningen på arbetsplatsen

4. Handledare och elevers kunskaper om utbildningen och kunskapskraven är ofta bristfälliga och därför blir den kontinuerliga uppföljningen av utbildningen många gånger inte kopplad till kunskapskraven. Betygssättningen sker inte heller alltid i samråd med handledare.

Kvalitetsarbete

5. Få utbildningar hade gjort någon form av utvärdering av det arbetsplatsförlagda lärandet och kunde inte heller visa att de planerat för några utvärderingar.

1 | Inledning

Den lärlingsutbildning inom vuxenutbildningen som Skolinspektionen har granskat infördes hösten 2011, som ett alternativ för deltagare inom kommunal vuxenutbildning att få en grundläggande yrkesutbildning. Samtidigt infördes den i gymnasieskolan efter några års försöksverksamhet, benämnt Lärlingsförsöket. Från 2009 har vuxenutbildningarna haft möjlighet att anordna yrkesvux som i mycket liknar lärlingsutbildningen i avseende på omfattningen av arbetsplatsförlagd utbildning, men där företräde ges den som har en svag ställning på arbetsmarknaden. Lärlingsutbildning inom vuxenutbildningen var alltså en relativt ny företeelse när Skolinspektionen utförde denna kvalitetsgranskning våren och hösten 2012 och den var till stora delar inne i ett uppbyggnadsskede.

Den arbetsplatsförlagda utbildningen befinner sig "mellan" de kulturer som styr skol- respektive arbetsplatsförlagd utbildning menar Berglund (2007). Detta gör att det är än mer viktigt med ett nära samarbete mellan skola och arbetsplats. I Skolinspektionens tidigare kvalitetsgranskning av yrkesförberedande utbildningar (Skolinspektionen, 2011) lyftes bristande samverkan mellan skola och det lokala arbetslivet fram som ett av de främsta hindren för en god kvalitet i det arbetsplatsförlagda lärandet inom yrkesprogrammen på gymnasiet. Bland annat fann man att arbetsplatsernas kunskap om kursplanernas mål och innehåll var låg. Skolorna hade inte heller försäkrat sig om att handledarna hade tillräcklig kompetens och lärarnas kontakt med handledare och elever var inte tillräcklig. Mycket av detta känns igen i denna granskning vilket framgår nedan.

Den granskade lärlingsutbildningen inom vuxenutbildningen är betydligt kortare än inom gymnasieskolan; från 400 poäng till maximalt 1600 poäng. I tid innebär detta från en termin till maximalt två års heltidsstudier/arbete. I lärlingsutbildningen för vuxna ingår inte några gymnasiegemensamma ämnen. Eleverna ska vara ute på arbetsplatsförlagt lärande minst 70 procent av tiden och för många elever är hela utbildningen förlagd till arbetsplatsen.

"... viktigt med ett nära samarbete mellan skola och arbetsplats."

”... lärlingsutbildningar ... utan koppling till det formella skolsystemet ...”

I Sverige har lärlingsutbildning aldrig haft någon starkare ställning inom ramen för utbildningssystemet på samma sätt som den haft i Danmark och Tyskland. Ett flertal hantverksbranscher i Sverige har dock haft lärlingsutbildningar, men utan koppling till det formella skolsystemet (SOU 2010:19). Lärlingsutbildningen i Danmark och Tyskland framhålls ofta i media som förebilder (se exempelvis Sydsvenskan 4 december 2012), att arbetslivet har ett tydligare engagemang i lärlingsutbildningarna där. I

den statliga utredningen Lärling – en bro mellan skola och arbetsliv från 2010 (SOU 2010:19) beskriver Jonas Olofsson den svenska lärlingsutbildningen historiskt och pekar på några principiella skillnader mellan å ena sidan Sverige och å andra sidan Danmark och Tyskland, som härrör från de intensiva politiska diskussionerna om yrkesutbildningen efter de hårt arbetslöshetsdrabbade 1920- och 30-talen. De första moderna lagarna om yrkesutbildning antogs i Sverige 1918 och i enlighet med dessa kunde, med ett smärre undantag, enbart skolförlagd yrkesutbildning få statliga anslag. I Danmark och Tyskland blev samtidigt omfördelningen av utbildningskostnaderna mellan små och stora företag ett avgörande inslag i regleringen och finansieringen av lärlingsutbildningen. I Sverige lades yrkesutbildningen 1918 till folkskoleöverstyrelsen och den svenska staten hade innan dess, under senare delen av 1800-talet, stärkt sitt ansvar för folkskolan genom statliga bidrag, men även genom en ideologisk eller innehållsmässig styrning genom normalplaner och föreskrifter och en ökad kontroll genom inspektörer samt en utbyggd central ledning (Lundgren, 2013).

Yrkesutbildningen var alltså en del av folkskolan och därmed också en del av statens ansvar i högre grad än den var i Danmark och Tyskland. En annan grundläggande skillnad som Jonas Olofsson (ibid) pekar på i lagarna från 1918 till 1921 är att inte lärlingarnas utbildnings- och kontraktsvillkor berördes i Sverige, de uppfattades som företagets ansvar. Lärlingsutbildningen var inte en del av folkskolan och därför inte föremål för statlig reglering. Den kontraktsmässiga regleringen av lärlingsutbildningen var däremot en central ingrediens i den danska och tyska yrkesutbildningsmodellen. Det är tydligt att vi i de nutida lärlingsutbildningarna ännu ser att ursprunget till vissa fundamentala skillnader mellan den svenska lärlingsutbildningsmodellen och den danska och tyska grundar sig i diskussionerna inför de första lagarna kring yrkesutbildning.

Granskningens syfte har varit att bedöma om eleverna inom lärlingsutbildningen för vuxna får den utbildning de har rätt till. Därför har Skolinspektionen också granskat skolans planering av utbildningen i stort såväl som av den enskilde elevens utbildning, det faktiska genomförandet av utbildningen och uppföljningen av den.

2 | Granskningens resultat

Skolinspektionen har här granskat lärlingsutbildningarna inom vuxenutbildningen, från den övergripande planeringen till hur de följs upp. Flera av utvecklingsområdena känns igen från tidigare granskningar av yrkesutbildningar såsom Skolverkets granskning av yrkesvux (2012) och Skolinspektionens granskning av arbetsplatsförlagt lärande (2011).

2.1 | Planeringen av lärlingsutbildningen

Enligt förordningen om statsbidrag (SFS 2010:2016, 4 §) ska lärlingsutbildningen för vuxna planeras i samråd med Arbetsförmedlingen och med företag, organisationer eller andra sammanslutningar som är verksamma inom de branscher som utbildningen är avsedd för. Förordningen föreskriver också enligt 5 § att det för varje lärlingsutbildning för vuxna ska finnas ett lärlingsråd eller en liknande annan funktion för samråd mellan utbildningens företrädare och arbetsmarknadens organisationer. I texten nedan refererar begreppet lärlingsråd även till annan liknande funktion.

Lärlingsrådet har en viktig roll att spela för en god planering av utbildningarna. Det är ett forum för att arbetslivet och de olika branscherna ska kunna vara delaktiga i såväl innehåll som hur utbildningarna genomförs. I förordningen om statsbidrag föreskrivs flera viktiga uppgifter för lärlingsrådet i planeringen av utbildningen, både vad gäller val av kursplaner och det arbetsplatsförlagda lärandet. Först efter förslag från lärlingsrådet ska kommunen besluta vilken eller vilka arbetsplatser som den arbetsplatsförlagda delen av lärlingsutbildningen för vuxna ska förläggas till.

Förordningen om statsbidrag föreskriver också några områden där lärlingsrådet ska stödja kommunen och rektorn. Det gäller till exempel förslag till avtal med berörda arbetsplatser och förslag till utbildningskon-

trakt. Lärlingsrådet ska också bistå för att säkerställa att de arbetsplatser som tar emot elever har kompetenta handledare samt i bedömningen av den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen, om den motsvarar de nationella målen för utbildningen. Vidare ska lärlingsrådet eller den liknande funktionen medverka vid uppföljning och utvärdering av den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen.

Flertalet av vuxenutbildningsföreträdarna anser att det är svårt att planera utbildningarna långsiktigt eftersom de oftast först får besked om statsbidrag för några platser och sedan, när andra kommuner har avstått sina medel, medel till ytterligare platser. Det blir svårt att planera om så snabbt, menar rektorerna, och svårt att göra en långsiktig planering.

Lärlingsråd saknas ofta

I endast sju av de sexton vuxenutbildningarna fanns ett lärlingsråd eller liknande funktion som uppfyller förordningens krav och några utbildningar saknar helt lärlingsråd. I nästan samtliga fall upprättas lärlingsråden först efter att utbildningarna startats. Vanligt är att lärlingsråden har möte 2-4 gånger per år.

Skolföreträdare menar att det krävs stor flexibilitet och att kravet på att samråd ska ske med lärlingsrådet innan kommunen beslutar om vilka arbetsplatser som APL ska förläggas på, är ohanterligt.

De menar vidare att det ofta måste tas snabba beslut om lärlingsplatser och ibland är elever tvungna att med kort varsel byta arbetsplats och då finns det inte tid att ta upp det i lärlingsrådet, som endast sammanträder ett par gånger per termin. En annan sak, avseende lärlingsrådets föreskrivna funktion, som företrädarna för vuxenutbildningarna och även några lärlingsrådsordföranden gett uttryck för som praktiskt ogenomförbart, är att kommunen efter samråd med lärlingsrådet ska besluta om vilka kursplaner som ska tillämpas i utbildningen. En ordförande i ett lärlingsråd menar att det inte är rimligt när man har enstaka elever som går utbildningar med individuellt upplägg. Det skulle möjligtvis gå att tillämpa om man har hela grupper med samma utbildning menar samme ordförande.

”... det måste finnas utrymme för flexibilitet inom systemet med lärlingsråd”

Skolinspektionen menar att det måste finnas utrymme för flexibilitet inom systemet med lärlingsråd. Funktionen är så grundläggande för det kontinuerliga och övergripande samarbetet med arbetsgivarna att dessa problem måste kunna lösas inom denna organisationsram. Skolinspektionen menar därför att kommunerna måste ta ett tydligare ansvar när det gäller inrättandet av lärlingsråd så att lärlingsrådet kan utöva de uppgifter som det är ålagt redan i planeringsstadiet och fram till utvärdering av utbildningarna. Ett mer aktivt lärlingsråd skulle innebära att utbildningarna i högre grad möter de olika krav som branscherna har. Det framkom till exempel i denna granskning att elbranschen önskar att eleverna får större andel skolförlagd tid, framförallt i början av utbildningen, då de menar att eleverna måste ha en god teoretisk underbyggnad innan de påbörjar sin APL. Andra branscher har inte samma anspråk på att utvidga den skolförlagda delen utan menar att eleverna lär sig på plats ute på arbetsplatsen det de behöver.

Trots de brister Skolinspektionen funnit när det gäller lärlingsråden, bedömer Skolinspektionen att det finns många exempel på mycket väl utvecklade samarbeten med både Arbetsförmedling och arbetsliv i såväl planering som uppföljning. Skolinspektionen fann emellertid stora skillnader mellan kom-

munerna i hur omfattande detta samarbete är. Det finns också exempel på vuxenutbildningar där det inte finns något samarbete alls med Arbetsförmedlingen, varken vid planeringen av utbildningen eller senare. Samarbetet med arbetslivet består i dessa fall endast av att man kontaktar arbetsplatser när det finns behov av lärlingsplatser. Lärlingsutbildningarna planeras då ofta endast utifrån de lärarresurser skolan har och enskilda studerandes önskemål, snarare än att också hänsyn tas till arbetsmarknadens behov.

”Matchning”

Ett gott exempel på samarbete mellan vuxenutbildning, Arbetsförmedlingen och arbetsliv, finns i Värmdö kommun där detta går under benämningen ”Värmdö matchning”. Kommunen har en näringslivssamordnare som fyra dagar i veckan är placerad på vuxenutbildningen för att skapa goda kontakter mellan utbildning, näringsliv och Arbetsförmedling.

I Lycksele kommun träffade Skolinspektionen på ännu ett intressant exempel på ett välfungerande samarbete med arbetslivet. Samarbetet med gruvföretaget på orten är tydligt i alla faser av planeringen av utbildningen, från antagning till betygssättning, och lärlingsrådet är aktivt både vad gäller vilka kursplaner som ska användas och anskaffningen av APL-platser.

Granskningen har också innefattat, som ovan nämnts, den särskilda utbildningen för vuxna. Omfattningen av lärlingsutbildningen inom särskild utbildning för vuxna var mycket liten. Flera av vuxenutbildningarna har planerat och fått platser för lärlingsutbildning inom särskild utbildning för vuxna men det har sedan varit svårt att genomföra utbildningarna. Företrädarna för vuxenutbildningarna menar samstämmigt att denna utbildningsform är mycket resurskrävande och att den kräver hög kompetens hos handledarna. Flera av kommunerna är därför tveksamma till att fortsätta med lärlingsutbildning inom särskild utbildning för vuxna. De menar att kostnaderna inte täcks av statsbidraget. Skolinspektionen såg flera goda exempel där elever inom särskild utbildning för vuxna fick möjlighet att utbilda sig inom ett yrke. Skolinspektionen menar att denna utbildning bör kvarstå som ett alternativ för eleverna inom den särskilda utbildningen. För en fortsatt utveckling av denna utbildning behöver man, utifrån utbildningsföreträdarnas utsagor i denna granskning, se över finansieringen och anpassa den efter de särskilda behov dessa elever har.

2.2 | Planeringen av elevens utbildning

Enligt förordningen om vuxenutbildning (SFS 2011:1108, 2 kap. 16 §) ansvarar rektorn för att en individuell studieplan upprättas för varje elev. Den ska innehålla uppgifter om den enskilde elevens utbildningsmål samt planerad omfattning av studierna. I förordningen fastställs att kommunen måste erbjuda studie- och yrkesvägledning. Kommunen ska ta tillvara elevens tidigare förvärvade kunskaper och kompetens när man planerar och genomför utbildningen.

Ett villkor för att en kommun ska få statsbidrag för utbildningen är att det för varje elev finns ett avtal mellan kommun, elev och företrädare för arbetsplatsen. Detta avtal ska innehålla information om vilken lärare i utbildningen och vilken handledare på arbetsplatsen som ansvarar för den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. I avtalet ska också anges vilka delar av utbild-

ningen som ska genomföras på arbetsplatsen och omfattningen av dessa delar.

Kartläggning och validering av elevens erfarenheter och kompetens

Det är nödvändigt att skolan kartlägger och eventuellt validerar elevens tidigare förvärvade kunskaper och kompetens för att man ska kunna utgå från denna när man planerar utbildningen.

Skollagen (SFS 2010:800, 20 kap. 32 §) definierar validering som en process som innebär en strukturerad bedömning, värdering och dokumentation samt ett erkännande av kunskaper och kompetens som en person besitter, oberoende av hur de förvärvats.

Under granskningens första del mellan april och juni 2012, då sex av de sexton vuxenutbildningarna besöktes, löd vuxenutbildningen under 1985 års skollag där validering inte finns definierat. I den nya förordningen för vuxenutbildningen som trädde i kraft den 1 juli 2012 lyfts validering fram som en möjlig åtgärd för att fastställa en elevs kunskaper och kompetens. Det innebär att i den första delen av granskningen kretsade frågorna snarare kring kartläggning av eleven än om möjligheterna till validering. Med tanke på kommande lagar och läroplan tillfrågades dock skolorna också om vilka planer man hade angående validering.

Den här granskningen visade att validering av yrkeserfarenhet sker i mycket ringa omfattning inom andra yrkesområden än vårdområdet. Denna slutsats drar man också i Skolverkets senaste uppföljning av yrkesvux (Skolverket, 2012) och även att omfattningen av validering skiljer sig åt mellan

”... validering av yrkeserfarenhet sker i mycket ringa omfattning ...”

kommunerna. Det finns elever som anser att kartläggning och validering av deras kunskaper inte förekommit och att de lär sig lite eller inget nytt inom yrket. Vuxenutbildningen har dock ett flexibelt system när det gäller innehållet i utbildningen, och vid granskningen framkom att om eleven har avslutade kurser i de ämnen som den planerade utbildningen innehåller får eleven tillgodoräkna sig dessa

kurser. Men dessa exempel var få eftersom de flesta elever som Skolinspektionen träffade aldrig hade arbetat inom det yrke de nu utbildade sig inom.

Ett flertal lärlingsutbildningar har organiserat kartläggning och validering genom att utbildningen inleds med en introduktionskurs där elevernas kunskaper och erfarenheter kartläggs och eventuellt valideras. Dock påträffades inget konkret exempel då det inte fanns någon dokumentation av strukturerade värderingar av elevers erfarenheter. De bedömningar Skolinspektionen har gjort angående vuxenutbildningarnas kartläggning och validering bygger på muntliga utsagor från framförallt rektor, men också från elever. I bästa fall fanns det på den individuella studieplanen angivet något om vad eleven tidigare hade sysslat med. Skolinspektionen bedömer det som problematiskt att planeringen av den vuxenstuderandes utbildningstid inte alltid sker med utgångspunkt i en samlad bild och bedömning av individens behov och erfarenheter, varför det är ett viktigt utvecklingsområde för utbildningsanordnarna.

Vid intervjuer med rektorer, elever och handledare upplevde man inte bristen på validering som något problem eftersom flertalet av eleverna inte hade

någon erfarenhet inom det yrkesområde de nu utbildade sig inom. Rektorerna menade också att det saknades riktlinjer för hur de skulle validera inom de olika yrkesområdena.

Lärlingsutbildningen bör kunna attrahera långtidsarbetslösa med utländsk bakgrund som har en yrkesbakgrund i sitt gamla hemland men som inte har intyg på sin kompetens och därför har ett behov av validering av sin färdighet inom yrket.

Skolinspektionen menar att det är viktigt att alla elever får möjlighet till en grundlig kartläggning och validering vid behov. Troligt är också att inom en snar framtid, om lärlingsutbildningen utvecklas, kommer det att finnas ett större behov av validering.

Individuella studieplaner och utbildningskontrakt

Vid planeringen av den enskilda elevens lärlingsutbildning är den individuella studieplanen och utbildningskontraktet viktiga, både som planeringsverktyg och för att klargöra vad som ska göras och vem som ska göra vad. Granskningen visade att för de flesta elever finns individuella studieplaner upprättade vid starten av utbildningen. Det fanns dock elever som inte hade några studieplaner upprättade flera veckor in på utbildningen. Andra brister som Skolinspektionen påträffade avseende den individuella studieplanen var att skolan inte tydligt hade angett vilken utbildning elever gick eller vilket mål eleverna hade med sina studier.

Utbildningskontraktet, som är ett instrument för att tydliggöra vilka delar av utbildningen som ska utföras på skolan respektive arbetsplatsen, är ytterst sällan korrekt utformade. Endast sex av de sexton vuxenutbildningarna har i utbildningskontrakten någon form av beskrivning över vad som ska utföras på arbetsplatserna. I granskningen framgick att utbildningskontrakt var något som var ytterst lågt prioriterat av nästan samtliga vuxenutbildningar. Flertalet skolföreträdare menade att man inte riktigt visste hur kontrakten skulle utformas eller vilket syfte de har. Vuxenutbildningarna missar i och med detta ytterligare en möjlighet att tillsammans med arbetslivet planera och förtydliga innehåll och utförande av utbildningen.

Förebyggande arbete mot kränkning

När Skolinspektionen frågade företrädare för vuxenutbildningar hur man inför placeringen av eleven på APL arbetar med det förebyggande arbetet mot kränkning, framkom det att det tas för givet att handledarna ser till att eleverna inte utsätts för kränkningar. Det är långt ifrån alla vuxenutbildningar som har tagit upp frågor om kränkande behandling med handledarna. Skolinspektionen fann inga planer mot kränkande behandling som explicit tar upp elevers situation på lärlingsplatser och gör en riskanalys av detta. Planerna beskriver framförallt skolmiljön, trots att eleverna tillbringar största delen av eller hela utbildningen utanför själva skolbyggnaden.

Det framkom även i intervjuerna att flertalet lärlingsutbildningar inte involverar lärlingarna i arbetet mot kränkande behandling. Lärlingsutbildningen finns, trots dess särart, inte nämnd i likabehandlingsplanen eller i planen mot kränkande behandling. Inga kartläggningar har gjorts över det arbetsplatsför-

”... skolans arbete mot kränkande behandling omfattar inte APL ...”

lagda lärandet för att belysa att det finns andra risker angående kränkande behandling för dessa elever än för elever inom skolförlagd undervisning.

2.3 | Kvalitetssäkring av arbetsplats

I förordningen om statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna (3 §) står att lärlingsutbildningen ska syfta till att ge eleverna en grundläggande yrkesutbildning, ökad arbetslivserfarenhet, och en möjlighet att under en handledares ledning, på en arbetsplats, få kunskaper inom yrkesområdet. I samma förordning (6 §) står att bara den som har nödvändiga kunskaper och erfarenheter för uppdraget och som även i övrigt bedöms vara lämplig får anlitas som sådan handledare.

Granskningen visade att kvalitetssäkring av arbetsplatsen sker, i den mening att utbildningens kunskapsmål kan uppnås, i varierande grad i kommunerna. Flera av vuxenutbildningarna, dock inte alla, går igenom vilka kursmål

”... ge eleverna en grundläggande yrkesutbildning ...”

som ska uppnås med arbetsplatserna. Om inte alla mål kan uppnås på arbetsplatsen ordnar skolan i flertalet fall skolförlagd undervisning eller ordnar byte av arbetsplats för de kursmoment som saknas.

Vid intervjuerna framkom att inte någon av vuxenutbildningarna har rutiner för att säkerställa handledarnas kompetens. I samtliga fall är det arbetsgivaren som utser handledaren och skolan deltar inte alls i den processen, man förlitar sig helt på arbetsgivarens val av handledare. Då Skolinspektionen frågade handledarna om skolan hade frågat om deras kompetens eller erfarenhet kunde ingen av handledarna minnas att så hade skett, vilket även bekräftades av skolorna.

De flesta vuxenutbildningar erbjuder gemensam handledarutbildning men det är långt ifrån alla handledare som deltar i dessa utbildningar. Många skolor har satsat på gedigna handledarutbildningar men ofta har de svårt att få handledarna att delta i dem. Småföretagare menar att de har svårt att avvara en person för utbildning. Ofta försöker man lösa detta genom att yrkeslärarna eller lärlingskoordinatoren, där det finns en sådan, ger individuell utbildning till handledaren ute på arbetsplatsen.

2.4 | Genomförandet av utbildningen på arbetsplatsen

Enligt förordningen om statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna (9 §) ska det för den arbetsplatsförlagda delen av lärlingsutbildningen för vuxna finnas en eller flera kursplaner. Betyg på en kurs och på ett projektarbete som genomförs på en arbetsplats ska sättas av läraren efter samråd med handledaren enligt samma förordning (11 §). Till examensbeviset ska även en beskrivning av de utbildningsavsnitt som genomförts på en arbetsplats bifogas.

Skolinspektionen bedömer att på ungefär hälften av utbildningarna som besöktes hade inte handledarna kännedom om kursplanerna. Ibland hade handledarna bara fått en snabb genomgång av kursplanerna initialt vid starten av utbildningen.

Samtalen mellan lärare och handledare handlade på flera utbildningar mest om hur det går för eleven i generella termer, om det fungerar socialt och så vidare. Skolinspektionen menar att uppföljningen av elevens tid på

arbetsplatsen många gånger inte är relaterad till elevens lärande på arbetsplatsen eller kopplad till kursinnehåll och kunskapskrav.

Vid granskningsbesöket i Borås visade man på ett av flera goda exempel på en väl strukturerad uppföljning av elevernas arbetsplatsförlagda lärande. Lärlingskoordinatoren hade organiserat uppföljning genom att varje elev och handledare hade en pärm där samtliga kurser och kunskapskrav fanns nedtecknade. Denna pärm följde med eleven och den användes ofta under utbildningen, framförallt vid uppföljningssamtalen mellan lärare, elev och handledare. På många andra utbildningar saknades direktiv för uppföljning av elevens lärande, varje lärare planerade efter sina egna föreställningar om hur det bör vara, vilket gjorde att utbildningarna vid en och samma skola såg mycket olika ut både vad gäller kvalitet och organisation.

”Varken lärarna eller rektorn visste att utbildningarna såg så olika ut.”

På någon skola hade exempelvis en av lärarna inte någon skolförlagd undervisning för sina elever, eleverna fick istället litteratur och uppgifter för självstudier, medan andra lärare på samma skola hade regelbunden skolförlagd undervisning där olika kursmoment gicks igenom. Det framkom vid intervjuerna att det inte fanns någon samordning utan det var det helt och hållet lärarna som bestämt sig för olika sätt att bedriva lärlingsutbildning. Varken lärarna eller rektorn visste att utbildningarna såg så olika ut.

Precis som man fann i Skolinspektionens tidigare granskning av arbetsplatsförlagt lärande (Skolinspektionen, 2011) så framkom vid denna granskning att man ofta inte når fram med informationen om innehållet i utbildningen till handledare och elever och att därmed uppföljningen blir bristfällig. I intervjuer med eleverna inom vuxenutbildningen framkommer att kursmål och kunskapskrav i många fall inte är tydliga för dem. Vid intervjuerna framkom att läraren eller lärlingskoordinatoren många gånger uppfattar att han eller hon informerar tillräckligt, de gör täta besök på arbetsplatsen. Handledarna, å sin sida, menade att informationen, framförallt den skriftliga, många gånger förmedlas på ett formellt ”skolspråk” vars hela betydelse och innebörd handledarna inte är bekanta med.

Som framgår av ovan är det på många håll inte tydligt för handledaren vilka kurser lärlingsutbildningen innehåller eller vilka kunskapskrav utbildningen har. Handledarna beskrev ofta att det hade getts information om utbildningen och kurserna initialt, när mycket annan information också gavs. Det framgår tydligt av denna granskning att det är viktigt att det ges kontinuerlig information till handledare och elever under utbildningens gång. Om inte innehållet i utbildningen eller betygskriterierna är tydliga för handledaren, och därmed inte heller vad som ska bedömas, blir det svårt för både handledare och lärare att samråda om bedömning och betyg.

”... det är viktigt att det ges kontinuerlig information till handledare och elever under utbildningen...”

På samtliga utbildningar läses kurserna parallellt, även de kurser som anger progression i relation till varandra, och betygssätts vid avslutningen av utbildningen. Både lärare och handledare menar att det är omöjligt att passa in kurserna efter det verkliga livet på verkstaden eller i butiken. De menar att det viktiga är att eleven gör samtliga kursmoment och inte i vilken ordning de gör det. Skolinspektionen menar att detta innebär en stor otydlighet för eleverna både när det gäller vilka kurser som är avklarade och hur och när betygssättningen sker.

Eftersom eleverna inom vuxenutbildningen är ute på arbetsplatserna från 70 och ändå upp till 100 procent av sin utbildning är det för det mesta tydligt

för eleverna att den arbetsplatsförlagda utbildningen ska betygsättas, men inte alltid. En del elever utför vissa av de praktiska kursmomenten på skolan, ibland sker det i formen av att läraren testat av kursmomenten. Det framkom i intervjuerna att eleverna ibland kan uppfatta dessa skolförlagda moment som den enda grunden för betyg. Det visade sig också vid intervjuerna med eleverna att många elever inte vet vad som krävs av dem för att de ska få högre betyg.

2.5 | Kvalitetsarbete

De första lärlingsutbildningarna inom vuxenutbildning startade hösten 2011. Skolinspektionen fann att få vuxenutbildningar har en god beredskap för ett systematiskt kvalitetsarbete i lärlingsutbildningen. Några vuxenutbildningar använder enkäter där man frågar eleverna om det arbetsplatsförlagda lärandet, men ytterst sällan berör dessa enkäter några innehållsmässiga aspekter av utbildningen såsom kopplingen mellan det som eleven utfört på arbetsplatsen och utbildningens kursplaner.

Organisationen kring många lärlingsutbildningar är ganska splittrad, inom en och samma huvudman kan det finnas avtal med flera olika kommuner och utbildningsföretag. Med tanke på att det ibland brister i koordination av de olika utförarna och att lärlingsutbildningarna kan se mycket olika ut och ha högst skiftande kvalitet hos en och samma huvudman, bedömer Skolinspektionen att det är än viktigare med systematisk uppföljning och utvärdering.

3 | Avslutande diskussion

Ett stort antal av de elever som Skolinspektionen besökte i denna kvalitetsgranskning var mycket nöjda med sin utbildning och beskrev lärlingsutbildningen som en nystart, en möjlighet att få en yrkesidentitet och att komma bort ifrån en lång tid av korta och tillfälliga anställningar, eller arbetslöshet. Vuxenutbildningarna som granskats var i ett uppstartsskede, de flesta var inne i sin första utbildningsomgång vilket innebar en möjlighet för Skolinspektionen att i ett tidigt skede peka på utvecklingsområden för förbättring av utbildningarnas kvalitet. Av de fem definierade utvecklingsområdena som Skolinspektionen kommit fram till under denna granskning kan fyra kopplas direkt till bristande samarbete med arbetslivet. Att skolan och arbetslivets gemensamma engagemang i lärlingsutbildningen är av avgörande betydelse har sedan länge stått klart för de flesta intressenter inom lärlingsutbildningen. I gällande lagar och förordningar för lärlingsutbildningen för vuxna finns en tydlig reglering av samarbetet och ansvarsfördelningen mellan skola och arbetsliv, till exempel i formen av utbildningskontrakt och inrättande av lärlingsråd, men granskningen visar att det fortfarande finns ett behov av att utveckla samarbetet och tydliggöra ansvarsfördelningen i förhållandet mellan skola och arbetsliv.

” Ett stort antal elever ... mycket nöjda med sin utbildning ... ”

Även tidigare granskning av det arbetsplatsförlagda lärandet (Skolinspektionen, 2011), visar att man ännu inte nått hela vägen fram. Liknande slutsatser framkommer av Europeiska kommissionens studie över lärlingsutbildningen i de 27 medlemsstaterna i EU (Europeiska kommissionen, 2012) som publicerade i maj 2012, med en djupanalys av lärlingsutbildningen i nio av dessa stater. Utifrån den studien kommer man bland annat fram till att det i lärlingsutbildningen behövs en balans mellan yrkesspecifika färdigheter och generella färdigheter och kompetenser. Studien visar också att nödvändigt för framgång med lärlingsutbildning är att både fackliga företrädare och arbetsgivare är med i utvecklingen och organiseringen av lärlingsutbildningen. Värmdö kommun, som satsat mycket på ett välfungerande sam-

”... balans mellan yrkesspecifika färdigheter och generella färdigheter ...”

arbete mellan utbildning och näringsliv, beskriver lärlingsutbildning som ett av de bästa instrumenten för matchning mellan arbetsmarknad och arbetssökande. Man menar att företag som har behov av arbetskraft gärna tar emot lärlingar som de tillsammans med skolan kan utbilda och som sedan kan gå in i anställning.

Lärlingsrådet är tänkt att spela en viktig roll för ett kontinuerligt och strukturerat samarbete mellan vuxenutbildning och arbetsliv, både i planeringsfasen av utbildningen på övergripande och individuell nivå och under det arbetsplatsförlagda lärandet. I denna granskning framkom dock att en stor andel av vuxenutbildningarna inte har fungerande lärlingsråd. De uppfyller inte förordningens krav på samråd mellan utbildningens företrädare och arbetsmarknadens organisationer till exempel när det gäller delaktighet i besluten av kursplaner, APL-platser och kvalitetssäkring av arbetsplatser. Vi har sett i denna granskning att många lärlingsråd fungerar mer som en referensgrupp för att bedöma strömningar i branschen under utbildningens gång än som en aktivt deltagande funktion i lärlingsutbildningen. Med fungerande lärlingsråd skulle branscherna kunna ha ett större inflytande. Förordningen om statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna beskriver tydligt att utbildningskontrakt ska skrivas mellan parterna och vad kontrakten ska innefatta, det vill säga att skolan respektive arbetslivets ansvar för utbildningens olika delar tydligt ska beskrivas. De besökta kommunerna saknar uppföljning av om skolorna verkligen har kontrakt och Skolinspektionen ser i denna granskning att det är ett lågt prioriterat område inom kommunen och skolan. Samarbetet mellan skola och arbetsliv framstår i denna granskning bestå huvudsakligen av ganska informella kontakter. Dessa informella kontakter är viktiga, men för att kunna hålla en jämn och hög kvalitet på lärlingsutbildningen inom vuxenutbildningen behöver huvudmännen se till att skolorna verkligen följer förordningens krav på avtal mellan skola och arbetsplats.

Att relationen mellan det skolförlagda och det arbetsplatsförlagda lärandet inte alltid är tydliggjort ger också effekter på bedömning och betygssättning. Denna otydlighet förstärks av att många kurser i enlighet med de individuella studieplanerna pågår parallellt. Det blir otydligt för eleven vad som bedöms, vad eleven ska göra för att förbättra sina resultat och när kursen är avslutad. Det framkommer också i granskningen att det inte heller är tydligt för alla elever om det är det skolförlagda eller det arbetsplatsförlagda lärandet som betygssätts. Den tydliga uppdelningen av det skolförlagda och det arbetsplatsförlagda lärandet visade sig också i att inte några planer mot kränkande behandling omfattade det arbetsplatsförlagda lärandet.

När det gäller skolans kvalitetssäkring av arbetsplatsen sker denna i mycket begränsad omfattning. Ingen av skolorna Skolinspektionen granskade kontrollerar, till exempel genom att fråga arbetsgivare eller

”Denna otydlighet förstärks av att många kurser ... pågår parallellt.”

handledare, vilken kompetens handledaren har. Många av de handledare på företagen som Skolinspektionen besökte tycker att det är positivt att de under en oavbruten lång tidsperiod har möjlighet att förmedla sina yrkeskunskaper till eleverna. De menar även att de som söker lärlingsutbildning inom vuxenutbildning ofta är motiverade. Men eftersom både kvalitetssäkring av handledningen och kommunikationen mellan skola och arbetsplats är bristfällig har skolan egentligen ganska liten kontroll över innehållet i utbildningen. Kontrollen sträcker sig till de, i bästa fall frekventa, men i många fall också ganska få besök av läraren där samtalen

mellan lärare och handledare i många fall mest behandlar elevens trivsel och sociala anpassning.

Det enda utvecklingsområde av de som framkom i denna granskning, som inte är direkt kopplat till bristande samarbete med arbetslivet, är frågan om kartläggning och eventuell validering av elevens kunskaper och erfarenheter för att kunna planera elevens utbildning. Kartläggningen av vilka kurser eleverna läst tidigare fungerar tillfredställande medan validering av erfarenheter är ett tämligen utvecklat område. Dock finns det även inom detta utvecklingsområde en tydlig utvecklingspotential kopplad till samarbete med arbetslivet. Genom att definiera erforderliga kompetenser för ett visst yrke kan man förbättra möjligheten att göra adekvata kartläggningar och valideringar. I granskningen framkom också att många företrädare för vuxenutbildningar menade att de saknade rutiner och riktlinjer för hur validering ska gå till.

Med tanke på att Myndigheten för yrkeshögskolan av regeringen fått det övergripande ansvaret för att samordna och stödja en nationell struktur för validering och har utvecklat kriterier och riktlinjer för validering av reell kompetens (Myndigheten för Yrkeshögskolan, 2013), framträder ett behov av större spridning av dessa riktlinjer till i synnerhet yrkesutbildningar.

”... de saknade rutiner och riktlinjer för hur validering ska gå till.”

Sammanfattningsvis framkommer det i denna granskning att lärlingsutbildningen inom vuxenutbildningen uppskattas av såväl elever som arbetsliv men tydligt är i denna granskning och i tidigare studier, utvärderingar och granskningar, att brister i samarbetet med arbetslivet när det gäller arbetsplatsförlagt lärande leder till kvalitetsbrister i utbildningen. Arbetslivet måste involveras på allvar, på ett djupare och mer grundläggande sätt, redan vid analysen av vilka utbildningar kommunen ska satsa på och sedan vid planering av den enskilda elevens utbildning. Lärlingsråden och utbildningskontraktens betydelse som instrument för ett strukturerat samarbete behöver lyftas upp i mycket högre grad än vad som sker nu. Otydlig ansvarsfördelning och bristande kommunikation mellan skola och arbetsliv är ett tydligt hinder för arbetslivets engagemang i utbildningen och därmed även möjligheten att utveckla en utbildning med hög kvalitet.

4 | Syfte och frågeställningar

Granskningens syfte har varit att granska att eleverna inom lärlingsutbildningen för vuxna får den utbildning de har rätt till. Därför har såväl det faktiska genomförandet av de arbetsplatsförlagda momenten som kommunens och skolans arbete för att säkerställa hela utbildningens kvalitet ingått i granskningen.

Följande frågeställningar har använts för att granska APL inom lärlingsutbildningen för vuxna:

1. Planeras det arbetsplatsförlagda lärandet inom lärlingsutbildningen för vuxna med utgångspunkt i individens behov och erfarenheter?
 - Håller kartläggning av den studerande en sådan kvalitet att den har möjlighet att fånga behov och kompetenser?
 - Hur verkar rektor för att validering sker av studerandes kompetenser?
 - Planeras lärlingsutbildningen med utgångspunkt i kartläggningen och den eventuella valideringen samt individens behov?
 - Motsvarar fördelning av utbildningen mellan skola och arbetsplats studerandes behov?
 - På vilket sätt säkerställs arbetsplatsernas lämplighet för en specifik kurs och studerande och hur planerar man att tillvarata tidigare erfarenheter från utbildningens APL-platser?

2. Genomförs det arbetsplatsförlagda lärandet inom lärlingsutbildningen för vuxna i samverkan med det lokala arbetslivet så att utbildningens kvalitet säkerställs?

- På vilket sätt medverkar lärlingsråden i arbetet med att ta fram APL-platser?
- På vilket sätt samverkar skolan i planeringen och genomförandet av utbildningen med företag, organisationer eller andra sammanlutningar som är verksamma inom de branscher som utbildningen är avsedd för?
- Har handledarna den kompetens som krävs för uppdraget som handledare och på vilket sätt tar skolan ansvar för att handledaren uppnår en tillräcklig kompetens samt är införstådda med innehållet och målen med utbildningen för uppdraget?
- Ges de studerande förutsättningar att nå kursplanernas mål under APL?
- Hur säkerställer skolan och huvudman att de studerande får undervisning vid APL i enlighet med de nationella styrdokumenterna för utbildningen?
- Vilka rutiner har skolan och huvudman för att hantera situationer där det uppstår brister i de studerandes APL?
- Vilka rutiner har skolan och huvudman för att hantera situationer där det uppstår kränkningar av den studerande under APL?
- Hur tar betygssättande lärare reda på vilka kursmål eleven har uppnått under APL?
- Hur sker den kontinuerliga utvärderingen av den studerandes APL så att den individuella studieplanen följs och eventuellt revideras?
- Följs APL-perioderna upp och utvärderas i syfte att tillvarata erfarenheter från utbildningen för att förbättra och utveckla dessa?

5 | Metod och genomförande

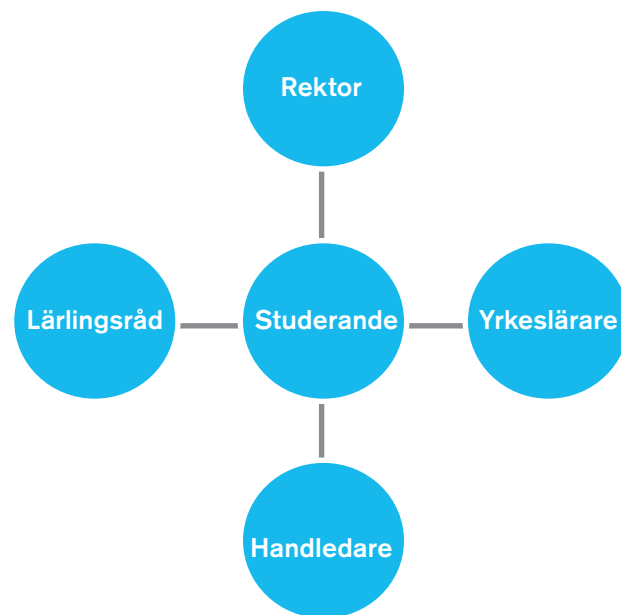
När granskningen startade våren 2012 hade utbildningarna bara varit igång som tidigast från hösten 2011, inga utbildningar var avslutade och det var första omgångens elever som deltog i utbildningen. Att granskningen av utbildningarna skedde så tidigt hade både sina fördelar och nackdelar. En av fördelarna var att det var förhållandevis enkelt att nå fram med budskapet om vilka förbättringsområden som skulle höja kvaliteten. Nackdelarna var att det i många kommuner var få elever och att dessa precis hade påbörjat sina utbildningar vilket gjorde att det var problematiskt att granska en alldeles nystartad verksamhet.

Sammanlagt 16 vuxenutbildningar i lika många kommuner deltog i kvalitetsgranskningen. För året 2011 tilldelades medel för 958 platser varav 249 inom särskild utbildning för vuxna, något fler platser tilldelades 2012 (1300), men antalet platser inom särskild utbildning för vuxna var detsamma. De kommuner som besöktes anordnade tillsammans 268 lärlingsplatser.

Kommunerna som besöktes var följande:			
Alvesta	Borlänge	Borås	Eskilstuna
Haninge	Helsingborg	Hudiksvall	Karlshamn
Lycksele	Motala	Strömstad	Tranås
Tyresö	Uddevalla	Värmdö	Östersund

Under planeringen av granskningen genomfördes en pilotstudie där metoderna slutligen fastställdes. En av de viktigaste slutsatserna som gjordes i pilotstudien var att granskningen skulle vinna på om eleverna och deras handledare först besöktes innan rektor och lärare intervjuades. Frågorna som sedan ställdes till rektor och lärare skulle kunna bygga på både den information Skolinspektionen fått genom elev- och handledarintervjuer och

den som kommit fram genom dokumentstudier. Granskningen genomfördes som fallstudier av fyra elever per kommun. Med utgångspunkt från varje elev intervjuades elevens handledare, yrkeslärare och representant för det lärlingsråd som omfattade denne elevs utbildning.

Figur 1. Fallstudien gjordes med den enskilda eleven som utgångspunkt.

Inför besöket ombads skolan skicka samtliga individuella studieplaner och utbildningskontrakt för de nuvarande eleverna, förteckning över lärlingsplatser, exempel på eventuella utvärderingar av APL, planen mot kränkande behandling, beskrivning av eventuell handledarutbildning och övriga dokument som de ansåg vara av vikt för att kunna beskriva planering och genomförande av lärlingsutbildningen. Rektor, eventuell lärlingskoordinator, ordförande för lärlingsråd, Arbetsförmedling, elever och handledare intervjuades.

Fyra arbetsplatser besöktes där intervjuerna av både elever och handledare skedde. Genom att börja med att intervjua eleven och handledaren på arbetsplatsen gav det en bild av hur skolan arbetar med att organisera och genomföra lärlingsutbildningen i praktiken. Eftersom endast fyra elever intervjuades på varje skola och antalet lärare och handledare på flertalet skolor är få, är det möjligt att på den lokala och regionala nivån identifiera vem som uppgett vad i intervjun. Dessa risker informerades eleverna om innan de intervjuades.

6 | Referenser

Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté (1944)	Betänkande med förslag till lärlingsutbildningens främjande (1944). Stockholm: LO och SAF.
Berglund, I. (2007)	En ny yrkesutbildning - genom yrkesbaserat lärande? En studie i tre gymnasieskolor som samverkar med företag. Lärarhögskolan i Stockholm.
Europeiska kommissionen (2012)	Apprenticeship supply in the Member States of the European Union – Final report (10/05/2012)
Industriarbetsgivarnas kompetensråd (2010)	Yttrande över betänkande (SOU 2010:19)
Lundgren, Ulf, P. (2013)	Skolans huvudmannaskap och styrning, Lärarnas historia http://www.lararnashistoria.se/article/skolans_huvudmannaskap (2013-01-31)
Myndigheten för Yrkeshögskolan (2012)	Kriterier och riktlinjer för validering av reell kompetens, Myndigheten för Yrkeshögskolan http://www.yhmyndigheten.se/vagledare/nyhetsrum/validering--att-synliggöra-kompetens/ (2013-01-12)
Olofsson, Jonas (2008)	Samspelet privata och offentliga aktörer – exemplet lärlingsutbildning, Working-paper serien 2008:7, Lunds universitet, Lund
SFS 2010:800	2010 års skollag
SFS 2010:2016	Förordning om statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna
SFS 2011:1108	Förordningen om vuxenutbildning
Skolinspektionen (2011)	Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken [Elektronisk resurs] : en kvalitetsgranskning av gymnasieskolans yrkesförberedande utbildningar. Stockholm: Skolinspektionen.
Skolverket (2012)	Yrkesvuxrapport 16 maj 2012, Skolverket, Stockholm, Sverige
SOU 2010:19	Lärlingsutredningen (2010). Lärling: en bro mellan skola och arbetsliv: betänkande. Stockholm: Fritze.
Sydsvenskan (2012)	"Lärlingsjobbet ger 12 000 danska i lön" http://www.sydsvenskan.se/sverige/larlingsjobbet-ger-12-000-danska-i-lon/ . (2012-12-04) Sydsvenskan, Malmö, Sverige

7 | Bilagor

1. Litteraturöversikt
2. Intervjuguide

Litteraturöversikt för APL inom lärlingsutbildning för vuxna.

Bakgrund

Lärlingsutbildning införs från och med hösten 2011 som ett alternativ för deltagare inom kommunal vuxenutbildning. Satsningen ska motverka effekterna av lågkonjunkturen och särskilt riktas mot studerande utan gymnasiekompetens (prop. 2011/12:1). Den nya skollagen (SFS 2010:800) trädde i kraft den 1 juli 2011, men för kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare ska 1985 års skollag fortsätta att tillämpas fram till den 1 juli 2012. Det innebär att 1985 års skollag är utgångspunkten för Skolinspektionens tillsyn och granskning fram till dess. I propositionen för den nya skollagen (prop. 2009/10:165, s. 473) konstateras att huvudprinciperna för kommunal vuxenutbildning är desamma i båda lagarna. Enligt budgetpropositionen för 2012 (prop. 2011/12:1) ställer dock den nya skollagen krav på en förstärkt individualisering av vuxenutbildningen, bland annat genom krav på upprättande av individuella studieplaner och därmed också på vägledning och validering. Regeringen bedömer att validering i mycket högre grad bör känneteckna verksamheterna och har därför infört bestämmelser om detta i den nya skollagen och konstaterar att det förstärkta valideringsarbetet är särskilt viktigt för de utlandsföddas möjligheter att tidigt etablera sig på arbetsmarknaden.

Enligt förordningen om statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna (SFS 2010:2016) samt förordning om ändring i denna (SFS 2011:501) ska lärlingsutbildningen¹ syfta till att ge eleverna (1) en grundläggande yrkesutbildning, (2) ökad arbetslivserfarenhet, och (3) en möjlighet att under en handledares ledning, på en arbetsplats, få kunskaper inom yrkesområdet. Enligt förordningen avses med lärlingsutbildning för vuxna en yrkesutbildning för vuxna som bedrivs enligt skollagen (1985:1100) och förordningen om kommunal vuxenutbildning (2002:1012, ersätts från och med 1 juli 2012 med förordning 2011:1108) och som omfattar 400-1600 gymnasiepoäng och genomförs till minst 70 % på en arbetsplats.

Enligt förordningen (SFS 2010:2016) ska lärlingsutbildningen planeras i samråd med Arbetsförmedlingen och med företag, organisationer eller andra sammanslutningar som är verksamma inom de branscher som utbildningen är avsedd för. Enligt 5 § ska det finnas ett lärlingsråd eller liknande för samråd mellan utbildningens företrädare

¹ Skolverket har fördelat statsbidrag för 2011 omfattande 958 lärlingsplatser varav 249 platser avser lärling inom den särskilda vuxenutbildningen.

och arbetsmarknadens organisationer. Enligt 6 § ska kommunen, utifrån förslag från lärlingsrådet, besluta om vilken/vilka arbetsplatser som utbildningen ska förläggas till. Som handledare får enbart den som har nödvändiga kunskaper och erfarenheter för uppdraget och som i övrigt bedöms som lämplig anlitas. Rådet ska bidra till att utveckla samverkan mellan utbildning och arbetsliv och bidra till ett lärande i arbetslivet med hög kvalitet. Enligt 8 § ska det bistå rektor och kommun med att ordna lärlingsplatser, bistå i utformandet av avtal, säkerställa handledarnas kompetens, bedöma om den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen motsvarar nationella mål och andra författningskrav samt medverka vid uppföljning och utvärdering av den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Enligt 9 § ska kommunen efter samråd med lärlingsrådet besluta om vilken eller vilka nationella kursplaner som ska tillämpas.

I ändringsförordningen (2011:501) 4 § förtydligas att kommunen ska erbjuda en möjlighet till strukturerad bedömning, värdering och dokumentation av en elevs tidigare förvärvade kunskaper och kompetens, och erbjuda studie- och yrkesvägledning samt vid planeringen och genomförandet av utbildningen ta till vara elevens tidigare förvärvade kunskaper och kompetens. Denna validering kan bland annat syfta till att identifiera utbildningsnivå och därmed anpassa utbildningsinsatser². Liksom för all gymnasial vuxenutbildning ska det upprättas en individuell studieplan för den studerande, vilket nu också skrivs in i den nya skollagen (20 kap. 8 § och 21 kap 8 §). Denna ska "spegla den enskildes behov, önskemål och förutsättningar" (prop. 2009/10:165, s. 479).

Kommunen, enligt 7 § förordning om statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna (2010:2016), ska se till att upprätta avtal mellan sig själv och arbetsplatserna för att reglera respektive åtaganden (SFS 2010:2016, 7§). Rektor ansvarar för att det för varje elev upprättas ett utbildningskontrakt mellan elev, kommun och arbetsplats. I avtalet ska det framgå vilka delar av utbildningen som förläggs på arbetsplats samt vilka lärare och handledare som är ansvariga för den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen.

Betyg sätts av lärare efter samråd med handledare (§11). Handledare ska genomgå en handledarutbildning vilken ska omfatta handledarrollen, handledarmetodik, bedömning och betygsättning, styrdokument och annan relevant författningsreglering och beskrivning av lärlingsrådet och dess uppgifter (§12).

² I den nya skollagen görs en åtskillnad mellan prövning och validering, där det försträmda syftar till betygsättning på en kurs medan det senare innebär en kartläggning av individens kunskaper, utan krav på ett antal specificerade kunskapsmål (prop.2009/10:165, s. 479).

Kunskapsläget

Skolinspektionens erfarenheter

Skolinspektionen har genomfört en kvalitetsgranskning vilken berör *vuxenutbildning* (rapport 2009:4) samt en vilken berör *arbetsplatsförlagd utbildning inom gymnasieskolan* (rapport 2011:2). Den förstnämnda rapporten berör främst uppföljning inom vuxenutbildningen. Den övergripande slutsatsen är att det finns stora brister avseende uppföljning av effekter och betygsresultat och att kommunerna inte vet tillräckligt om invånarnas behov av utbildning. Samma rapport konstaterar att samtliga av de granskade kommunerna har erhållit statsbidrag för "yrkesvux" och att samarbetet mellan kommun och näringsliv är väl organiserat i syfte att fånga upp arbetsmarknadens behov av utbildningar. Samarbetet med Arbetsförmedlingen har dock i flera fall upphört. Granskningen lyfter fram behovet av att bättre validera de studerandes kunskaper, särskilt mot bakgrund av att många har direktrekryterats från SFI, och utgör därmed en mycket heterogen grupp avseende tidigare erfarenheter och kunskaper. Också i den regelbundna tillsynen 2010 har brister avseende uppföljning och utvärdering av vuxenutbildningen påvisats i 36 av 51 kommuner.

Granskningen av de arbetsplatsförlagda momenten på gymnasieskolans yrkesprogram (rapport 2011:2) visade på ett antal kvalitetsbrister. Granskningen konstaterar att kvaliteten gynnas av att

- rektorerna säkerställer att samverkan med arbetslivet och kvaliteten i APU är en del av skolans systematiska kvalitetsarbete
- rektorerna försäkrar sig om att samverkan mellan skola och arbetsliv sker på skolnivå, programnivå och lärarnivå
- läraren ges ett helhetsansvar för elevens utbildning i både skolan och arbetslivet samt att läraren ges möjlighet att ha en stärkt och mer närvarande roll vid elevens APU

Skolinspektionen har också uppmärksammat brister avseende de arbetsplatsförlagda delarna av den gymnasiala yrkesutbildningen inom andra grenar av verksamheten, bland annat inom tillståndsprövningen och inom anmälningsärenden.

Resultat från utredningar och utvärderingar

Det är få studier som berör yrkesutbildning eller arbetsplatsförlagt lärande inom ramen för vuxenutbildningen på gymnasial nivå. Inledningsvis presenteras några studier vilka berör det som kan antas vara specifikt för vuxenutbildningens i relation till gymnasieskolan för att sedan beskriva vuxenutbildningens infrastruktur. Sedan följer en beskrivning av resultat från studier om arbetsplatsförlagd utbildning i gymnasieskolan vilka, även om det inte kan antas att problembilden är exakt densamma för vuxenutbildningen, ändå kan ge ledning i vilka problemområden som är aktuella.

Vuxenutbildningens särart: individanpassning och flexibilitet

Vuxenutbildningen består främst av kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare. Det som skiljer den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå från motsvarande utbildning inom ramen för gymnasieskolan är betoningen på *individanpassning* och *flexibilitet*, vilket beskrivs som "vuxenutbildningens särart" (Skolverket 2011). Myndigheten för skolutveckling (2004) konstaterar att stödet för vuxnas lärande måste anpassas till vuxnas olika behov och förutsättningar, och poängterar att vuxnas behov av att kunna kombinera kompetensutveckling med arbete och andra åtaganden och ställer därmed särskilda krav på "utformningen av utbildningen, på pedagogik och metodik och anpassningar när det gäller tillgänglighet och flexibilitet i tid och rum" (se Skolverket 2000a, s. 67 för kategorisering av olika former för flexibelt lärande). Sammantaget syftar individanpassningen och flexibiliteten till att den enskilde ska kunna påverka innehåll och studietakt så att den hon eller han, utifrån sina förutsättningar, får ut maximalt av utbildningen.

Ett sätt att bedöma individens förkunskaper för att därigenom kunna utforma utbildningen är genom *validering* av tidigare förvärvade kunskaper eller erfarenheter, vilket företrädesvis ska ske i ett tidigt skede (Skolverket 2000a, s. 70). Detta grundas i ett förhållningssätt till kunskap vilket betonar att lärande inte enbart sker i formella miljöer som skolan, utan också inom andra sammanhang som arbetslivet eller i civilsamhället. Den kompetens som kommer från den senare formen av lärande tillvaratas genom att erfarenheterna och kunskaperna valideras. Skolverket (2000a, s. 48) poängterar att ett "individuellt behovsanpassat lärande förutsätter validering av kunskaper och kompetens och studievägledning som utgår från individens intressen och erfarenheter". Detta behöver dock inte betyda att lärandemiljöer utanför skolan ska "skolifieras" utan snarare som en metod för att identifiera, och därmed kunna utgå ifrån, olika individers behov och intressen. För validering av kompetens förvärvad i utlandet får begreppet en tvetydig betydelse; förutom validering av kunskaper från arenor utanför skolan så kan det även gälla formellt erhållen kunskap från andra länder (Skolverket 2002). Utgångspunkterna och organisationsformerna för validering ser olika ut i olika sammanhang, exempelvis genom att i vissa fall ta utgångspunkt i

bestämda yrken och i andra att utgå från individens kompetens. En annan aspekt är om valideringen integreras i utbildningssystemet eller om det sker parallellt. Kännetecknande för det förstnämnda är att kompletterande utbildning ofta ingår per automatik, medan det sistnämnda karaktäriseras av att mer utgå från branschernas behov (Skolverket 2002)

Vuxenutbildningens infrastruktur

I en utredning av kommunernas insatser för vuxnas lärande (2003) beskriver Statskontoret att infrastrukturen för detta ofta bedrivs som så kallade *lärcentra*, vilket är en samlingsplats för olika utbildningsformer inom kommuner där samverkan sker mellan berörda utbildningsanordnare och arbetsliv. Funktioner som rör vägledning, validering och uppsökande verksamhet knyts ofta till dessa (Statskontoret 2003, s. 27). Statskontoret konstateras att just vuxenutbildningen berör en mängd olika politikområden (till exempel utbildningspolitik, arbetsmarknadspolitik, integrationspolitik, näringslivspolitik och socialpolitik) vilket aktualiserar behovet av att anlägga ett bredare perspektiv på möjliga insatser för individen. Exempelvis är vissa deltagare i vuxenutbildningsverksamheten samtidigt föremål för stöd inom andra offentliga områden, till exempel genom att uppbära socialbidrag, A-kassa eller sjukpenning. Därmed aktualiseras behovet av att samordna olika berörda aktörer kring den individuella studeranden liksom att anpassa utbildningen efter den enskildes erfarenheter och förutsättningar. I en kvalitetsgranskning av "Utbildning på entreprenad" (2000b) konstaterar Skolverket att det inte fanns några generella kvalitetsskillnader mellan utbildning som bedrivs på entreprenad eller utbildning som bedrivs i kommunal regi. Däremot konstaterades att kommunerna var sämre på att kvalitetssäkra de externa anordnarna, liksom att ha kontakter mellan lärare på kommunen respektive hos entreprenörerna vilket försvårar uppföljning och möjlighet till att fånga upp positiva respektive negativa signaler.

I en studie av Kunskapslyftet³ konstaterar Myndigheten för skolutveckling (2004) att alla kommuner kan bli framgångsrika i sin vuxenutbildning. Mot bakgrund av hur framgångsrikt kommunerna har arbetat under Kunskapslyftet har kommunerna delats in i tre kategorier – från Alfa (mest framgångsrika) till Gamma (minst framgångsrika). Det kännetecknande för en Alfa-kommun är att de arbetar med vuxenutbildningen ur ett helhetsperspektiv, vilket innefattar allt från uppsökande verksamhet till rådgivning, individuella planer, flexibilitet och nytänkande. Det finns en fungerande infrastruktur för detta som är anpassad till vuxnas behov, exempelvis lärcentra. Kommunen samarbetar med andra interna och externa aktörer för att effektivisera resurserna, något som framhålls som en framgångsfaktor. Utbildningen är individualiserad och lärarna

³ "Kunskapslyftet" är namnet på den satsning på utbildning för vuxna på som genomfördes under åren 1997-2002. Staten bidrog med finansiering och kommunerna ansvarade för genomförandet och utvecklingen av vuxenutbildningen.

tar hänsyn till deltagarnas tidigare kunskaper, både formella och informella. Kursstarterna är flexibla, och studierna bedrivs i den takt som önskas av de studerande.

Skolverket har i uppdrag att kontinuerligt redovisa hur arbetet med det riktade statsbidraget som sedan 2009 kan ges till kommuner som anordnar Yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning (yrkesvux)⁴ fortskrider. Från den initiala kartläggningen kan den konstateras att det finns en stor variation mellan kommunerna avseende *hur* de arbetar kring den enskilde studeranden och med det omgivande samhället. Av de deltagande kommunerna uppger vid starten 87 procent att de arbetar med vägledning, 62 procent att de arbetar med validering, 42 procent att de förlägger utbildningsinslag till arbetsplatser och 69 procent att de arbetar med rekryteringsinsatser för att nå de eftersökta målgrupperna (Skolverket, 2009-09-28). I de flesta kommuner har utbildningsinslag på arbetsplatser ökat något under de senaste åren men såväl detta som användandet av validering skiljer sig stort mellan kommunerna. Avseende det lokala samrådet uppger 62 procent av kommunerna uppger att de kontinuerligt samråder med Arbetsförmedlingen, 55 procent uppger att det sker vid enstaka tillfällen och 46 procent att de samråder vid vägledningssituationer. Samråd med det lokala näringslivet sker i cirka 40 procent av kommunerna avseende framtagandet av utbildningsinslag på arbetsplatser (Skolverket 2011-10-01). Sammantaget visar erfarenheterna från yrkesvux på att det finns stora skillnader mellan kommunerna avseende hur de arbetar kring den enskilde studerande för att säkerställa att utbildningen anpassas efter hans eller hennes behov.

Arbetsplatsförlagd utbildning i gymnasieskolan

Som nämndes inledningsvis finns få exempel på studier om hur yrkesutbildningar generellt och de arbetsplatsförlagda momenten specifikt utformas och bedrivs inom ramen för gymnasial vuxenutbildning. Nedan återges därför några centrala resultat från utredningar och utvärderingar kring arbetsplatsförlagd utbildning i gymnasieskolan för att därigenom belysa några potentiella problemområden.

Den arbetsplatsförlagda delen av gymnasiala yrkesutbildningar har visats vara präglad av ett antal kvalitetsproblem vilka återfinns i samtliga delmoment: planering, genomförande och utvärdering och uppföljning och som sammantaget resulterar i att eleverna riskerar att inte få den utbildning de har rätt till. Utbildningen styrs främst av arbetsplatsens produktion och arbetsbelastning snarare än mot målen i läroplanen, program mål och kursplaner. I flera fall anger arbetsgivarna att de inte har kunskap om

⁴ Deltagarna inom yrkesvux utgörs till två-tredjedelar av kvinnor. Majoriteten är födda i Sverige. Ca en tredjedel av deltagarna är unga (20-24 år), en femtedel i åldern 25-29 och en femtedel i ålder 35-44 år. Ungefär en tredjedel studerar omvårdnad. Den vanligaste sysselsättningen innan yrkesvux var "annan sysselsättning", det vill säga arbetssökande, sjukskriven eller föräldraledig. Ca hälften av deltagarna avbryter studierna i förtid (Skolverket 2011-10-01). För vissa uppgifter saknas information eller har högt bortfall, så andelarna är inte helt tillförlitliga utan bör snarast ses som uppskattningar.

utbildningens mål och innehåll (Skolverket 1998; SOU 2010:75). I flera fall åligger det eleverna att själva hitta arbetsplatser, något som riskerar att missgynna elever utan goda kontakter och ökar risken för jäv i bedömningar vilket därmed utgör en risk för likvärdigheten i utbildningen (Skolverket SOU 2010:75). För att motverka problemen sker *planeringen av APL* med fördel tillsammans med det lokala arbetslivet. Kvaliteten främjas av att verksamheterna på de olika arbetsplatserna analyseras i relation till ämnesplanernas krav på innehåll. Detta kan sen utgöra grunden för fördelning av elever, kurser och arbetsplatser. I detta sammanhang kan också inventering av behov av, innehåll i och upplägg för handledarutbildning diskuteras.

Flera utredningar påvisar problem med att säkerställa handledarens lämplighet och utbildning. Nationella lärlingskommittén konstaterar att arbetsplatserna behöver hjälp med att konkretisera de nationella målen, vilket delvis kan ske inom programråden, men informationen kan tydligare specificeras och överföras genom handledarutbildning. Detta är också viktigt då handledarna ska medverka vid bedömning och betygsättning. I detta sammanhang kan då också yrkeslärare och handledare tillsammans planera innehållet i utbildningen (SOU 2010:75, s. 109). Handledarutbildningen ska syfta till att handledaren får kunskap om skolans mål samt i hur man handleder lärprocesser. Myndigheten för skolutveckling (2004) framhåller ett antal framgångsfaktorer för handledarutbildning, där tyngdpunkterna ligger på flexibilitet och anpassning till arbetsplatsernas förutsättningar samt att resurser finns för att planera och genomföra denna. (Myndigheten för skolutveckling 2004, s. 46-47). Det framhålls också att programråden kan fylla en viktig uppgift i att planera handledarutbildningen.

Det konstateras att ämneslärnarnas kontakter med såväl handledare som lärlingar ofta är tämligen osystematiska (SOU 2010:75, s. 127) samt att de ansvariga lärarna i flera fall inte har adekvata yrkeskunskaper (Berglund och Lindberg 2011-11-09). Lärarnas arbetsplatsbesök är ytterligare en förutsättning för att säkerställa kvaliteten i utbildningen. Detta syftar bland annat till att göra läraren bekant med arbetsplatsens verksamhet, men särskilt viktigt är att detta utgör en förutsättning för att kunna följa elevens utveckling samt att säkerställa att denna/denne får den utbildning som den har rätt till. Därför betonas betydelsen av att det under arbetsplatsbesöken för så kallade trepartssamtal mellan lärare, handledare och elev. Det betonas att "hur ofta trepartssamtalen förekommer, vad samtalen innehåller och hur de dokumenteras och används blir centrala kvalitetsaspekter för utbildningen i stort" (SOU 2010:75, s. 85).

Nationella Lärlingskommittén konstaterar att en likvärdig och korrekt bedömning och betygssättning måste ta sin utgångspunkt i program mål, kursmål och betygskriterier. Eleven ska kontinuerligt informeras om sin situation och utveckling och läraren ska använda all tillgänglig information vid betygssättning. För APL gäller att läraren ska sätta betyg efter samråd med handledaren och "här behöver knappast poängteras vilken grannlaga uppgift det handlar om" (SOU 2010:75, s. 127).

Ytterligare en central kvalitetsaspekt är huruvida genomförandet av APL utvärderas och om återkoppling finns tillbaka till arbetsplatserna. Detta är av stor vikt för att kunna dra lärdom av den genomgångna utbildningen, förbättra de aspekter som kräver förbättring och bibehålla relationerna till arbetsplatserna.

För den gymnasiala yrkesutbildningen har bristande samverkan mellan skola och arbetsliv, på såväl skol- som program- och läarnivå, därmed lyfts fram som en av huvudorsakerna till kvalitetsproblemen på det arbetsplatsförlagda lärandet. Samverkansaspekten är även aktuell för vuxenutbildningen, både i planeringsstadiet och i själva genomförandet av utbildningen. Skolverket beskriver i en rapport till regeringen (2000-08-29) att ett antal kommuner har börjat med att systematiskt nyttja arbetsplatsen som lärmiljö, men konstaterar samtidigt att detta är svårt att åstadkomma, särskilt om det finns en svag koppling till det lokala näringslivet. Det konstateras att det på många orter finns en misstro från arbetslivets sida mot kommunens utbildningsinsatser, liksom att olika politikområden är frikopplade från varandra vilket försvårar samverkan. Även Statskontorets rapport (2003) påvisar problem med samverkan kring vuxenutbildningen, såväl mellan olika offentliga aktörer som mellan dessa, näringslivet och arbetstagarorganisationer.

Resultat från forskning

Yrkesutbildning har studerats inom en rad olika forskningsdiscipliner. Välfärdspolitiska studier, exempelvis socialpolitiska och arbetsmarknadsstudier, fokuserar ofta den sociala selektionen in i yrkesutbildning eller hur yrkesutbildning kan fungera som ett socialpolitiskt eller arbetsmarknadsmässigt instrument för att exempelvis minska ungdomsarbetslöshet (se exempelvis Olofsson 2003; 2007; Bäckman *et al* 2011). Andra inriktningar har snarast betonat de historiska aspekterna av framväxten av utbildningssystemet och/eller lärlingssystem (exempelvis Nilsson 1981). Yrkesdidaktiska eller yrkespedagogiska studier är sparsamt förekommande och flera är i första hand inriktade mot *hur* lärande sker i olika miljöer snarare än hur detta kan åstadkommas inom ramen för skolans uppdrag (se exempelvis Jernström 2000 om eftergymnasial lärlingsutbildning i hattmakeri; bidrag i Jernström och Säljö [red] "Lärande i arbetsliv och var dag"; Baumgarten 2006 om arbetsplatslärande i industriföretag). Fokus i nedanstående framställning är på förutsättningar för lärande i arbetslivet. Liksom i tidigare avsnitt består flertalet av exemplen från studier om den gymnasiala yrkesutbildningen. Avsnittet inleds dock med en beskrivning av forskning som berör vad som, om något, skiljer vuxnas lärande från barns och ungas lärande.

Särskilda förutsättningar för vuxnas lärande?

Larsson (2006) beskriver i en kunskapsöversikt att det tidigare ofta ansågs att "vuxnas lärande" var något väsensskilt från barns och ungas lärande, genom att mena att vuxna hade vissa egenskaper som barn inte har och därför inte lär på samma sätt. Numer tillskrivs vanligen det specifika för vuxnas lärande vara de omständigheter de befinner sig i eller de specifika institutioner som arrangerar vuxnas studier och lärande. Jakobsson (2007) betonar att vuxenutbildningen berör en rad fler områden och aktörer

än ungdomsutbildningen, något som kräver institutionella arrangemang som stödjer nätverksstyrning. Samtidigt finns också risker för att denna överskridning av områden medför otydliga gränsdragningar mellan om en insats exempelvis ska betraktas som en del av kommunala vuxenutbildningen, arbetsmarknadsutbildning eller personalutbildning. Därmed finns svårigheter med att avgränsa vilka aktörer som har ansvar för, och också rätt till att ha inflytande på, vuxenutbildningens utformande (jmf. Carlén och Herlitz[1997] om "kunskapslyft för övertaliga" på Volvo).

Johansson (2011) påtalar att deltagare i vuxenutbildning ofta har negativa erfarenheter från tidigare studier, något som riskerar att prägla deras inställning till studier också på vuxenutbildningen. Även Hill (1997) påtalar hur deltagarna, särskilt i den grundläggande vuxenutbildningen, ofta var sådana som aldrig "kom in i skolspelet" och aldrig upplevde att skolan, läraren eller läromedlen var till för dem. Hon lyfter fram att det därför är särskilt viktigt att läraren bemöter de studerande som en grupp av individer som alla har möjlighet att med hjälp av handledning nå målen, även om vägarna dit kan variera. Höghi (1997) diskuterar resultat från ett flertal studier av undervisningen inom ramen för Komvux och drar slutsatsen att denna sällan når upp till idealen om deltagarnas inflytande på undervisningens former och genomförande. Detta trots att det som mest tydligt är särskiljande av vuxenutbildningen från den gymnasiala utbildningen är kraven på individuell planering och samråd.

Arbetsplatsförlagt lärande mellan skola och arbetsliv

Säljö (2000a) menar att olika verksamhetssystem styrs av olika logiker, inom vilka människor handlar på ett sådant sätt som motiveras av den specifika verksamheten. Lärande är både en fråga om att tillägna sig information men också att förstå vilka färdigheter och vilken förståelse som är relevant inom ett visst system (Säljö 2000a, s. 138-141). Detta exemplifieras med ett antal studier vilka visat att flertalet människor kan utföra vissa praktiska matematiska beräkningar i en autentisk situation, exempelvis när de handlar i matvaruaffär eller när de arbetar med försäljning. Men då samma människor får en motsvarande matematisk uppgift presenterad just som en matematisk uppgift är det mycket färre som klarar av uppgiften. Säljö konstaterar att detta är ett uttryck dels för att det är olika logiker som dominerar de olika verksamhetssystemen, men också att det finns olika motivationsstrukturer eller olika drivkrafter inom dem (Säljö 2000a, s. 145ff).

Säljö (2000b) menar att skolsituationen definieras av ett synsätt där lärandet sker som överföring av kunskap från läraren till eleven – detta skapar en dekontextualiserad lärandesituation, frikopplad från samhällets produktion av varor och tjänster och därmed också från det sammanhang i vilka kunskaperna sedan ska tillämpas. Mot detta skolastiska synsätt på kunskap och lärande står istället synen på lärandet som situerat, det vill säga inbäddat i sociala praktiker (Lave och Wenger 1991). Lärandet betraktas i detta fall som mycket mer komplext än som inläring och tillämpning av tekniska färdigheter (Säljö 2000b, s. 18). Lärprocessen har olika benämningar, däribland *mästarlära* (Nielsen och Kvale 2000) och består i den framställningen av ett antal

interrelaterade processer. Lärandet sker i en praxisgemenskap, där lärlingen startar som perifer men legitim deltagare (se också Lave och Wenger 1991) i den vanliga produktionen för att sedan successivt inlemmas i samtliga av verksamhetens kunskapsfält. Lärandet blir därmed integrerat med tillämpningen av det som ska läras, och sker därmed utan någon formell undervisning i en komplex och differentierad social struktur. Deltagandet medför därmed att lärlingen kan observera och imitera ett stort antal deltagare, och samtidigt tillägna sig en yrkesidentitet. Insatserna utvärderas genom praktik; det är slutprodukten som bedöms och godkänns om den platsar för försäljning/leverans.

Berglund (2007) menar att yrkesutbildningen, och särskilt de arbetsplatsförlagda momenten, har en komplicerad uppgift genom att befinna sig "mellan" de olika logiker eller kulturer som styr den skolförlagda- respektive den arbetsplatsförlagda utbildningen (se också exempelvis Höghiell 2001; 2002; Sherp och Uhnöo 2001; Höjlund, Göhl och Hultqvist 2005). Detta har beskrivits som att befinna sig i "brytningen" mellan skola och arbetsliv, men andra vanliga begrepp inom den yrkespedagogiska forskningen är "gråzon" eller "spänningsfält" (Höjlund, Göhl och Hultqvist 2005). Berglund schematiserar detta genom följande beskrivning av skillnaderna mellan skolförlagd och arbetsplatsförlagd utbildning (tabell hämtad från Berglund 2007, s. 88 figur 2). Som innehållet i tabellen antyder finns det stora skillnader i perspektiv mellan skola och arbetsliv, något som aktualiserar behovet av att skapa gemensamma referensramar och förståelse för vad den arbetsplatsförlagda utbildningen ska omfatta och innehålla och därmed överbrygga de potentiella problem som kan uppkomma.

Tabell 1. Skolförlagd och arbetsplatsförlagd utbildning (Berglund 2007, s. 88, figur 2.)

	Skolförlagd utbildning⁵	Arbetsplatsförlagd utbildning
Kunskapssyn	Kunskap uppdelas i ämnen och kurser/moduler, som lärs och sätts samman till större helheter	Kunskaper fås genom deltagande i produktion av varor och tjänster
Styrning	Mål i styrdokument/kursplaner Läromedel, schema	Lönsamhet Kundorder, produktionsmedel, tid

⁵ Den skolförlagda utbildningen kan i sin tur beröra såväl yrkesteoretiska som allmänteoretiska ämnen, och inom forskningen finns också studier som mer berör samverkan *inom* den skolförlagda utbildningen (se exempelvis Sherp och Uhnöo 2001; Lindberg 2003; Johansson 2011 för vuxenutbildning). Detta är också ett centralt område för yrkesutbildningens kvalitet, men här avgränsas framställningen till de aspekter som berör de arbetsplatsförlagda delarna.

Verksamhet	Uppgifter, särskilt utformade för att lära kursmoment i relation till olika ämnen. Elevgrupper/klasser Text betraktas som teori	Arbetsuppgifter i produktion Tillverkning av delar/hela enheter Elev – handledare (lärling – mästare) Praxisgemenskap Text är redskap
Lärande	Direkt och medvetet Arrangemang för att lärande av bestämda kunskaper Didaktisk utgångspunkt	Indirekt genom deltagande i produktionen. Produktionen styr vad som är möjligt att lära sig
Verksamhetens förhållande till kursplaner	Integrerade med uppgifterna. Kunskapsprov	Tolkas i förhållande till deltagande i produktionen. Färdiga produkter bedöms
Progression	Ordnad och medveten Ökande svårighetsgrad Från delar till helhet	Från perifert legitimt deltagande till fullvärdigt deltagande Från enkla till mer kvalificerade arbetsuppgifter i produktionen En ökad identifikation med yrkeskulturen
Likvärdighet	Lika arbetsuppgifter Kursplaner avgör	Olika arbetsuppgifter Företagets produktion avgörande
Bedömning och betyg	Betyg gäller som värderingsinstrument	Intresse och "sociala" förmågor Yrkeskunskap, kvalitet Rekommendation (prövning)
Roll i utbildning	Elev	Lärling/Arbetskraft

Att överbrygga skillnader

Forskningen visar hur gymnasieskolan och arbetslivet gemensamt kan arbeta för att överbrygga de skillnader som finns mellan verksamheterna och därmed få ökad förståelse för varandras förutsättningar och målsättningar vilket kan ge positiva effekter för kvaliteten i samtliga delmoment i den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen. Det konstateras dock att standardiserade lösningar inte är möjliga att åstadkomma; varje lösning måste anpassas till den lokala kontexten liksom till det specifika programmet (Cervantes och Johansson 2002; Johansson 2001). Ett antal forskningsinriktade utvecklingsprojekt avseende samverkan⁶ mellan gymnasieskola och arbetsliv för att höja kvaliteten i den gymnasiala yrkesutbildningen har genomförts⁷. I den offentliga diskursen kan tre olika argument för betydelsen av samverkan mellan skola och arbetsliv urskiljas; samverkan motiverad av pedagogiska skäl, av demokratiska skäl eller av produktions-/tillväxtskäl (Wikström 2003, s.102). De pedagogiska aspekterna innebär exempelvis att elevernas lärande antas gynnas av att kunskaperna sätts i sitt sammanhang, vilket kan åstadkommas genom att teori varvas med praktik. De demokratiska dimensionerna berör snarast hur samverkan kan fungera för att stärka demokratin och skapa en sammanhållen skola. Tillväxtargumenten hänförs ofta för att öka matchningen mellan arbetslivets krav på kompetens och det skolan utbildar för, eller för att samverkan bidrar till att förenkla övergången mellan studier och arbete.

En stärkt och formaliserad samverkan på lokal nivå inför APL kan förtydliga vilka arbetsplatser som finns att tillgå samt vad de studerande kan lära sig på respektive arbetsplats. Detta kan därmed också fungera som *stärkande av individanpassning och likvärdighet i APL-placeringarna*; om formaliserade strukturer och praktiker finns undviks missgynnande av grupper vilka kan befaras ha sämre sociala nätverk eller vilka som kan uppfattas som mindre åtråvärda från arbetsplatserna (Hertzberg 2008).

Lärande i en praktisk miljö sker på annorlunda premisser än i en skolsituation, något som lyfter fram *behovet av pedagogisk/didaktisk kompetens hos handledarna* på arbetsplatsen. Jernström (2000) påvisar bland annat hur lärlingen och mästaren utvecklar en samsyn på hur lärande sker på bäst sätt, något som belyser hur pedagogisk medvetenhet är en del av yrkeskunnandet. Baumgarten (2006) har visat hur

⁶ Nationalencyklopedin (2004) definierar samverkan som "ett gemensamt handlande för ett visst syfte". Berggren (1982:5f) presenterar olika samarbetsformer utmed en skala över graden av interaktion: från separation (ingen interaktion) till integration (sammansmältning). Mellan dessa två former finns samverkan (kollaboration) - varje deltagande aktör har sitt eget ansvarsområde med resurser, kompetenser och perspektiv men kommer samman i mer eller mindre beständiga former för att samverka kring en specifik fråga. Kännetecknande för samverkan är att representanterna utarbetar en gemensam referensram och delar ansvar för att arbeta mot ett gemensamt uppställt mål.

⁷ Flertalet är bedrivna inom det s.k. YKSA-projektet (Yrkesutbildningarnas kvalitet och samverkan i skolan och med arbetslivet), vilket på Skolverkets initiativ har bedrivits som forskarledda utvecklingsprojekt för att bland annat utveckla och belysa förutsättningar och processer inom den grundläggande yrkesutbildningen.

deltagande i läraaktiviteter på arbetsplatser (i det fallet anställda) påverkas av deltagarnas motivation. Hon identifierar grupperna "engagerade", "motvilliga" och "osäkra", och menar dessa ingår i läraaktiviteter i olika utsträckning. De "engagerade" har kommit in i en positiv lärspiral, och ser få hinder med att själva engagera sig i och initiera lärandet. De "motvilliga" såg inte något skäl till vidare lärande, ofta på grund av att de inte kände sig delaktiga eller delade företagets målsättningar. De "osäkra" hade låg tilltro till sin egen förmåga, och det konstateras att organiseringen av läroformerna var särskilt viktiga för denna grupp. Detta inbegriper såväl organiseringen och planeringen av arbetet som stöd från kollegor och handledare. Liknade tendenser identifieras av Carlsson (2001) i sina studier av industriteknisk yrkesutbildning. Lauvås och Handal (2001) lyfter fram hur den "tysta" kunskapen är svår att verbalisera och därmed också att förklara och lära till andra ("det sitter i ryggmärgen"). Författarna betonar mot den bakgrunden behovet av kompetenta och reflekterande handledare, vilka förmår att lyssna och känna av elevens/lärlingens funderingar och frågor.

Likaså behöver en *samsyn om förutsättningar för bedömning och betygssättning* utformas. Tsagalidis (2008) har studerat grunder för bedömning inom det gymnasiala hotell- och restaurangprogrammet. Studien visar att yrkeslärarna bedömer såväl det specifika yrkeskunnandet som generella nyckelkvalifikationer; självständighet, planerings- och problemlösningsförmåga, samarbete, kundkontakt, kommunikation och initiativkraft. Lärarna förutsätter att eleverna har ett gott yrkeskunnande, men det är de generella nyckelkompetenserna som värderas högst vid bedömning. Läraren använder ofta också sin egen yrkeskunskap och -erfarenhet som referenspunkt, inte kursplanens mål. Gerrevall (2001) belyser relationen mellan generella och yrkesspecifika kompetenser i samband med yrkesprov och diskuterar hur dessa har en dubbel funktion som guide för eleverna och som underlag för bedömning. Berglund (2009) har studerat byggnadsarbets yrkesutbildning. Här konstateras att det är byggbranschens uppfattning av kvalifikationer och värdering som styr innehållet och utformningen av utbildningen, något som förklaras av att skolbetyg inte anses vara särskilt relevanta för kvalificering inom byggbranschen.

Problembild och framgångsfaktorer

Lärlingsutbildning införs från och med hösten 2011 som ett alternativ för deltagare inom kommunal vuxenutbildning. Satsningen ska motverka effekterna av lågkonjunkturen och särskilt riktas mot studerande utan gymnasiekompetens. Lärlingsutbildningen för vuxna syftar till att ge en utbildning motsvarande den gymnasiala lärlingsutbildningen, men skiljer sig genom att starkare betona individanpassning och flexibilitet samt reglera tillgodoräknande av erhållen kompetens och samverkan mellan olika aktörer kring den enskilde studerande. Erfarenheter från kartläggningar av yrkesvux tyder dock på en stor variation mellan kommuner avseende bland annat användandet av validering och lokala samråd.

Det finns få studier vilka berör arbetsplatsförlagd utbildning inom gymnasial vuxenutbildning, varför det är svårt att uppskatta om denna genomförs i enlighet med intentionerna eller var eventuella brister finns. Det är i dagsläget svårt att värdera i vilken utsträckning problembilden inom lärlingsutbildningen för vuxna motsvarar den på den gymnasiala lärlingsutbildningen. Även om kunskaps- och examensmålen i yrkesutbildningen är desamma betonas inom vuxenutbildningen särskilt behoven av flexibelt upplägg och individanpassade lösningar. I denna process bör även den studerandes tidigare kunskaper och erfarenheter bedömas för att avgöra vilka insatser som lämpar sig. Granskningar visar att detta ofta brister. Detta innebär att själva *planeringen* av utbildningen får en särskild betydelse, och utgör en problembild, inom vuxenutbildningen.

Däremot kan det konkreta lärandet på arbetsplatsen, *genomförandet*, misstänkas vara under risk för likartade problem som inom den gymnasiala utbildningen. Där har ett antal kvalitetsproblem belysts vilka återfinns i processens samtliga delmoment och resulterar i att eleverna inte får den utbildning de har rätt till. Skolan och arbetslivet har beskrivits som dominerade av olika typer av verksamhetslogiker, vilka medför olika förhållningsätt till och förståelse av företeelser som "styrning", "kunskap", "lärande", "likvärdighet" och "bedömning". Forskning och utvärderingar visar att för att en arbetsplatsförlagd utbildning av god kvalitet ska kunna bedrivas, bör det strävas efter att överbrygga dessa skillnader. Dialog och samverkan mellan samtliga berörda aktörer har framhållits som en framgångsfaktor för att bemöta denna problematik och därmed stärka kvaliteten i utbildningen.

De faktorer som har framhållits för att bemöta den ovan beskrivna problembilden baseras på de erfarenheter som ofta kommer sig av olika formativa utvecklingsprojekt inom gymnasieskolan och är inte direkt överförbara mellan kontexter. Flertalet av de ovan presenterade utredningarna formulerar tämligen specificerade kriterier (se till exempel Myndigheten för skolutveckling 2004, s. 46-47 om "framgångsfaktorer för handledarutbildning"). Utifrån Skolinspektionens uppdrag framstår följande dimensioner som centrala för att säkerställa kvaliteten i APL inom ramen för lärlingsutbildning för vuxna och utgör en sammanvägd bedömning av den ovan presenterade genomgången.

Planeringen av APL bör ta sin utgångspunkt hos den enskilde studerandes erfarenheter och behov, liksom ske i samråd med det lokala lärlingsrådet och andra berörda parter. Kvaliteten främjas enligt Skolverket (1998; 2000) och Nationella lärlingskommittén (SOU 2010:75) exempelvis genom att det sker

- kartläggning av den studerandes behov och kompetenser och formulering av vad den studerande ska uppnå
- validering av tidigare kunskaper sker vid behov
- analys av verksamheten på olika arbetsplatser

- genomtänkt uppdelning av vad som ska utföras i skolmiljö respektive på arbetsplats
- fördelning av studerande, kurser och arbetsplatser utifrån ovanstående analys
- förberedelse av innehåll och upplägg för handledarutbildning

I *genomförandet* av APL är kunskaperna hos och kontakterna mellan handledare, lärare och studerande av stor betydelse för att säkerställa kvaliteten i utbildningen (SOU 2010:75, Skolinspektionen 2011; Myndigheten för skolutveckling 2004)

- Handledarens kompetens för uppdraget säkerställs och handledarutbildning ges
- Arbetsplatsen informeras om innehållet i och målen med utbildningen
- Läraren besöker arbetsplatsen och genomför trepartssamtal i syfte att säkerställa att den studerande får den utbildning hon eller han har rätt till
- Åtgärder vidtas om kvaliteten i utbildningen brister
- Lärare betygssätter den studerande med stöd av underlag från handledare och med utgångspunkt i kursmålen

För *utvärdering och uppföljning* av APL framhålls betydelsen av en dialog som ska utgöra underlag för vidare kvalitetsarbete (Skolinspektionen 2011, Skolverket 1998).

- Samtliga aktörer utvärderar APL:s samtliga moment
- Resultaten återkopplas till samtliga deltagare och används som grund för vidare förbättringsarbete

För 2011 har Skolverket beviljat statsbidrag till 958 lärlingsplatser fördelade mellan den kommunala vuxenutbildningen och den särskilda vuxenutbildningen. Projektet ska inkludera båda dessa former.

Sammanfattande slutsatser

Vuxenutbildningen kännetecknas av krav på individanpassning, flexibilitet, erkännande av tidigare förvärvad kompetens och av samverkan mellan olika aktörer. Det finns inte särskilt omfattande information om hur yrkesutbildning och arbetsplatsförlagt lärande bedrivs inom ramen för den kommunala vuxenutbildningen, varför en tydlig problembild är svår att definiera. Mot bakgrund av den problembild som finns inom det arbetsplatsförlagda lärandet på gymnasial nivå så finns det potentiella risker för brister i samverkan mellan utbildningen och arbetslivet, något som riskerar att sänka kvaliteten på utbildningen. Likaså finns det risk för bristande individanpassning, om inte planeringen av utbildningen utgår från en kartläggning av den enskilde studerandes erfarenheter och behov. Granskningen av APL inom ramen för lärlingsutbildning för vuxna bör därmed inriktas mot *om planeringen av det*

arbetsplatsförlagda lärandet sker med utgångspunkt i individens behov och erfarenheter och om APL genomförs på ett sådant sätt att utbildningens kvalitet säkerställs. För att granska att de studerande inom lärlingsutbildningen för vuxna får den utbildning de har rätt till ska såväl det faktiska genomförandet av de arbetsplatsförlagda momenten som kommunens och skolans arbete för att säkerställa hela utbildningens kvalitet ingå i granskningen

Referenser

Andersson, P., Sjösten, N.-Å. och Song-ee, A. (2003) *Att värdera kunskap, erfarenhet och kompetens - Perspektiv på validering*. Myndigheten för skolutveckling, Stockholm: Fritzes.

Berglund, I. (2007) *En ny yrkesutbildning - genom yrkesbaserat lärande? En studie i tre gymnasieskolor som samverkar med företag*. Lärarhögskolan i Stockholm.

Berglund, I. (2009). *Byggarbetsplatsen som skola - eller skolan som byggarbetsplats?: En studie av byggnadsarbetares yrkesutbildning*. Akademisk avhandling. Stockholms universitet: Institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete.

Berglund, I. och Lindberg, V. (2011-11-09). *Pedagogiskt och didaktiskt arbete i lärlingsförsöket*. [opublicerat manus] Stockholms universitet, institutionen för didaktik och pedagogiskt arbete.

Baumgarten, M. (2006) *Anställdas deltagande i läraaktiviteter – En studie av arbetsplatslärande i ett industriföretag*. Linköping Studies in Arts and Science no. 362/Linköping Studies in Education and Psychology no.111. Linköping: LIU-tryck.

Bäckman, O., Jakobsen, V., Lorentzen, T., Österbacka, E. och Dahl, E. (2011) *Dropping out in Scandinavia: Social Exclusion and Labour Market Attachment among Upper Secondary School Dropouts in Denmark, Finland, Norway and Sweden*. Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier 2011:8

Carlén, M. och Herlitz, U. (1997) *Ett kunskapslyft för övertaliga - Om ett utbildningsprogram för Volvoarbetare. I: Vuxenpedagogik i teori och praktik. Kunskapslyftet i fokus*. SOU 1997:158.

Carlsson, C-G. (2002). *Ungdomars möte med yrkesutbildning. En jämförelsemellan ungdomar i kommunal och företagsförlagd utbildning*. Akademiskavhandling. Lärarhögskolan i Stockholm. (Studies in educational sciences49). Stockholm: HLS förlag.

Cervantes, S. och Johansson, J. (2002) *Från löntagare till företagare. I: Skolverket Utsikt till insikt. Nio skolors utvecklingsarbete inom den grundläggande yrkesutbildningen. En forskarantologi*. Stockholm: Fritzes

Gerrevall, P.(2001) *Generella kompetenser bedöms via gymnasieskolans nya yrkesprov. I: Skolverket Villkor och vägar inom grundläggande yrkesutbildning. Några forskarperspektiv*. Stockholm: Fritzes

- Hertzberger, F. (2008) *Formaliserade möten, tidigarelagda val. Reflektioner kring gymnasieutredningens syn på övergång från skola till arbetsmarknad*. Utbildning och Demokrati, vol. 17 (1) s. 53-74.
- Hill, M. (1997) *Vuxenstudier som kommunikativt handlande. I: Vuxenpedagogik i teori och praktik. Kunskapslyftet i fokus*. SOU 1997:158.
- Höghjelm, R. (1997) *Komvux särart och pedagogiska utgångspunkter. I: Vuxenpedagogik i teori och praktik. Kunskapslyftet i fokus*. SOU 1997:158.
- Höghjelm, R. (2001) *Den gymnasiala yrkesutbildningen – en verksamhet mellan två kulturer. I: Skolverket Villkor och vägar inom grundläggande yrkesutbildning. Några forskarperspektiv*. Stockholm: Fritzes
- Höghjelm, R. (2002) *Lärdomar av samarbete skola och högskola. I: Skolverket Utsikt till insikt. Nio skolors utvecklingsarbete inom den grundläggande yrkesutbildningen. En forskarantologi*. Stockholm: Fritzes
- Jakobsson, E. (2007) *Mot en ny vuxenutbildningspolitik? Regional utveckling som policy och praktik*. Linköping Studies in Education and Psychology No. 115. Linköping University, Department of Behavioural Sciences.
- Jernström, E. (2000) *Lärande under samma hatt. En lärandeteori genererad ur multimetodiskastudier av mästare, gesäller och lärlingar*. Akademisk avhandling. Luleå: Centrum för forskning i lärande.
- Jernström, E. och Säljö, R. [red](2004) *Lärande i arbetsliv och var dag*. Lettland: Brain Books
- Johansson, P. (2011) *Arbetsplatsens lärmiljöer - En organisationspedagogisk studie av konstruerande av lärmiljö i vuxenutbildningsverksamhet*. Akademisk avhandling: Doktorsavhandlingar från Institutionen för pedagogik och didaktik. Stockholm: Stockholms universitet.
- Johansson, S. (2001) *Yrkesförberedande utbildning i glesbygder – en verksamhet fylld med dilemman. I: Skolverket Villkor och vägar inom grundläggande yrkesutbildning. Några forskarperspektiv*. Stockholm: Fritzes
- Larsson, S. (1997) *Livslångt och livsvitt lärande. I: Vuxenpedagogik i teori och praktik. Kunskapslyftet i fokus*. SOU 1997:158.
- Larsson, S. (2006) *Didaktik för vuxna – tankelinjer i internationell litteratur*. Vetenskapsrådets rapportserie 12:2006
- Lauvås, P. och Handal, G. (2001) *Handledning och praktisk yrkestheori*. Lund: Studentlitteratur
- Lave, J. och Wenger, E. (1991) *Situated learning. Legitimate peripheral participation*. USA: Cambridge University Press

Levin, T. (1997) *Från reell kompetens till formella betyg. I: Vuxenpedagogik i teori och praktik. Kunskapslyftet i fokus.* SOU 1997:158.

Lindberg, V. (2003). *Yrkesutbildning i omvandling. En studie av lärandepraktiker och kunskapstransformationer.* Akademisk avhandling. Studies in educational sciences 64. Lärarhögskolan i Stockholm. Stockholm: HLS förlag.

Myndigheten för skolutveckling (2004a) *Utmaning – Lära hela livet.* Stockholm: Liber

Myndigheten för skolutveckling (2004b) *Arbetsplats för lärande - Om samverkan mellan gymnasieskola och arbetsliv.* Stockholm: Liber

Nationalencyklopedin (2004) Höganäs: Bra böcker

Nielsen, K. och Kvale, S. (2000) *Mästarlära som lärandeform av idag. I: Nielsen, K. och Kvale, S[red]. Mästarlära – Lärande som social praxis.* Sverige: Studentlitteratur

Nilsson, L. (1981). *Yrkesutbildning i ett nutidshistoriskt perspektiv. Yrkesutbildningens utveckling från skräväsandets upphörande 1846 till 1980-talet samt tankar om framtida inriktning.* Akademisk avhandling. (Göteborg studies in educational sciences, 39). Göteborg: Göteborgs universitet.

Olofsson, J. (2003) *Grundläggande yrkesutbildning och övergången skola–arbetsliv – en jämförelse mellan olika utbildningsmodeller.* IFAU- rapport 2003:8

Olofsson, J. [red](2007) *Utbildningsvägen – vart leder den? Om ungdomar, utbildning och försörjning.* Stockholm: SNS förlag

Prop. 2008/09: 199. *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan.* Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Prop. 2011/12:1 *Förslag till statens budget för 2012: Utbildning och universitetsforskning.*

Scherp, H-Å. och Uhnö, S. (2001) *Lärande och skolutveckling– parallellprocesser för elever och lärare. I: Skolverket Villkor och vägar inom grundläggande yrkesutbildning. Några forskarperspektiv.* Stockholm: Fritzes

SFS 1985:1100. 1985 års skollag

SFS 2002:1012 *Förordning om kommunal vuxenutbildning*

SFS 2010:800. 2010 års skollag

SFS 2010:2016 *Förordning om statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna*

SFS 2011:501 *Förordning om ändring i förordningen (2010:2016) om statsbidrag för lärlingsutbildning för vuxna*

SFS 2011:1108 *Förordning om vuxenutbildning*

Skolinspektionen (2009) *Ingen aning utan uppföljning – hur 20 kommuner följer upp sin vuxenutbildning. Kvalitetsgranskning, rapport 2009:4*

Skolinspektionen (2011) *Arbetsplatsförlagd utbildning i praktiken – en kvalitetsgranskning av gymnasieskolans yrkesförberedande utbildningar*. Kvalitetsgranskning, rapport 2011:2.

Skolverket (1998) *Samverkan skola-arbetsliv. Arbetsplatsförlagd utbildning i gymnasieskolan - Sammanfattande rapport*. Rapport 153. Stockholm: Liber

Skolverket (2000a) *Med vuxenutbildning i fokus*

Skolverket (2000b) *Utbildning på entreprenad. Särtryck ur Skolverkets rapport nr 190*.

Skolverket (2002) *Redovisning av regeringsuppdrag: Validering av utländsk yrkeskompetens*

Skolverket (2009-09-28) *Redovisning av regeringsuppdrag att förbereda och genomföra insatser inom yrkesvux*

Skolverket (2011) *Ordlista vux – från A till Ö om vuxenutbildning*.

Skolverket (2011-10-01) *Redovisning av regeringsuppdrag att förbereda och genomföra insatser inom yrkesvux*

SOU 2010:75 *Gymnasial lärlingsutbildning – utbildning för jobb. Erfarenheter efter två års försök med lärlingsutbildning*. Delbetänkande av Nationella Lärlingskommittén. Stockholm: Fritzes.

SOU 2011:72 *Gymnasial lärlingsutbildning– med fokus på kvalitet! Hur stärker vi kvaliteten i gymnasial lärlingsutbildning?* Slutbetänkande av Nationella Lärlingskommittén.

Statskontoret (2003) *Kommunernas ansvar för vuxnas lärande. Vad bör staten göra?* Rapport 2003:10

Säljö, R. (2000a) *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Smedjebacken: Prisma

Säljö, R. (2000b) *Förord till den svenska utgåvan*. I: Nielsen, K. och Kvale, S[red]. *Mästarlära – Lärande som social praxis*. Sverige: Studentlitteratur

Thång, PE. (1997) *Arbetsmarknadens förändring, arbetslöshet och det livslånga lärandet*

Wikström, F. (2003) *Skolans samverkan med arbetslivet – mellan retorik och verklighet – Dagens diskussion i ljuset av John Dewey*. I: Hartman, S.(red.) *Dewey läst idag*. Gem-rapport nr 3.

Frågeguide APL lärlingsutbildning inom vux

1. Planering av lärlingsutbildning

1.1 Skolans organisering av lärlingsutbildningen

		Rektor	Verksamhetsansvarig	Yrkeslärare	Samarbetspartners	Ordf. lärlingsråd	Handledare	Elev
1.1.1	Hur gör skolan när de planerar lärlingsutbildningen? Vilka aktörer är inblandade?	x	x	x	x	x		
1.1.2	Finns det ett lärlingsråd? Hur är det organiserat? Vad har det för uppgifter?	x	x	x	x	x		
1.1.3	Hur arbetar skolan för att säkerställa arbetsplatsernas lämplighet? (Huvudsaklig studieinriktning)	x	x	x	x		x	
1.1.4	Vilken kompetens har yrkeslärarna?	x	x	x				
1.1.5	Hur säkerställer skolan att handledarna har den kompetens som krävs för uppdraget? (Yrkeskunnande? Handledarutbildning? Innehåll?)	x	x	x				
1.1.6	Utvärderas APL-perioderna i syfte att tillvarata erfarenheter från utbildningen i syfte att förbättra och utveckla?	x	x	x	x	x		
1.1.7	Har skolan rutiner för att motverka kränkande behandling av eleven under APL?	x	x	x				

1.2 Skolans planering av den enskilda elevens arbetsplatsförlagda lärande

		Rektor	Verksamhetsansvarig	Yrkeslärare	Samarbetspartners	Ordf. lärlingsråd	Handledare	Elev
1.2.1	När lärlingsutbildningen planeras för den enskilda eleven? Vad används som underlag? Erbjuds möjlighet till validering? (Kartläggningen? Valideringen?) Hur är rektor involverad i detta?	x	x	x			x	x
1.2.2	Hur arbetar utbildnings-samordnaren med den individuella studieplanen? (Utbildningsmål, verksamhetspoäng)	x	x	x			x	x
1.2.3	Revideras den individuella studieplanen?	x	x					x
1.2.4	Planeras utbildningen med utgångspunkt i individens behov?							

2. Genomförande av elevens arbetsplatsförlagda lärande (APL)?

2.1 Elevens arbetsplatsförlagda lärande

		Rektor	Verksamhetsansvarig	Yrkeslärare	Samarbetspartners	Ordf. lärlingsråd	Handledare	Elev
2.1.1	Följer eleven kurs/ ämnesplanen/planer under den arbetsplatsförlagda tiden? Vem beslutar om vilka kurser som ska ingå?	x	x	x	x	x	x	x
2.1.1	Tar handledaren ansvar för att eleven får kunskaper inom yrkesområdet och att kursplanen/kursplaner följs?	x	x	x		x	x	x

2.2 Dokumentation och betygssättning av elevens arbetsplatsförlagda lärande

		Rektor	Verksamhetsansvarig	Yrkeslärare	Samarbetspartners	Ordf. lärlingsråd	Handledare	Elev
2.2.1	Sätter läraren i samråd med handledaren betyg på elevens kunskaper i relation till ämnes/kursplanen?	x	x	x			x	x

Regelbunden tillsyn av alla skolor

SKOLINSPEKTIONEN granskar skolverksamhet, förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet. Utgångspunkten är de lagar och regler som finns för verksamheten.

Kvalitetsgranskning inom avgränsade områden

SKOLINSPEKTIONEN granskar kvaliteten i skolor och andra verksamheter inom avgränsade områden. Granskningen ska leda till utveckling.

Anmälningar som gäller förhållandet för enskilda elever

ELEVER, FÖRÄLDRAR och andra kan anmäla missförhållanden i en skola till Skolinspektionen, till exempel kränkande behandling eller uteblivet stöd till en elev

Fristående skolor

– kontroll av grundläggande förutsättningar

SKOLINSPEKTIONEN bedömer ansökningar om att starta fristående skolor. Bedömningen innebär en grundläggande genomgång av skolans förutsättningar inför start.